

วรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในงานวิจัยเรื่อง "การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอนสังคมศึกษา
ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 5" ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสาร
และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังหัวข้อต่อไปนี้

1. วรรณคดีที่เกี่ยวข้อง

1.1 ความเป็นมาของภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.2 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.3 ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.4 ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.5 ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตการศึกษา 5 (กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์

เพชรบุรี ราชบุรี สมุทรสงคราม และสุพรรณบุรี)

1.6 แนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. วรรณคดีที่เกี่ยวข้อง

1.1 ความเป็นมาของภูมิปัญญาท้องถิ่น

คำว่า "ภูมิปัญญาท้องถิ่น" (Local Wisdom) หรือ "ภูมิปัญญาชาวบ้าน" (Popular Wisdom) หรือ "ภูมิปัญญาไทย" (Thai Wisdom) อาจจะเป็นคำใหม่ในวงการศึกษาศาสตร์ และการพัฒนาประเทศ แต่แท้จริงแล้ว ความรู้ แนวคิด และการปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวมีมาทั้งในหมู่ของชาวบ้านแต่ละท้องถิ่น และผู้ที่เข้าไปทำงานในท้องถิ่น แต่เริ่มเด่นชัดขึ้นในช่วงหลายปีที่ผ่านมาเมื่อกลุ่มนักพัฒนาขององค์กรเอกชนได้เข้าไปทำงานในหมู่บ้านเริ่มตระหนัก และเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงได้ริเริ่มฟื้นฟูเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้นมา ทั้งนี้เพื่อกันหาคุณค่าที่สามารถนำมาเชื่อมโยงกับกิจกรรมเพื่อการพัฒนาซึ่งพวกเขาได้รับผิดชอบอยู่เมื่อเป็นเช่นนี้จึงเกิดการแลกเปลี่ยนทางความรู้ ความคิด ระหว่างนักพัฒนากับชาวบ้านจนเกิดการเรียนรู้ และเข้าใจในวิถีชีวิตของชาวบ้านอันเป็นผลให้บทบาทของนักพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปจากการนำเอาความรู้ และทฤษฎีจากวิทยาการสมัยใหม่ไปถ่ายทอดให้กับชาวบ้านฝ่ายเดียวมาเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ และประสบการณ์ระหว่างกันจึงเกิดแนวทางการพัฒนาประเทศบนพื้นฐานของความรู้ภายในท้องถิ่น

อนึ่ง ก่อนที่จะมีการศึกษาเรื่อง "ภูมิปัญญาท้องถิ่น" ได้มีการศึกษาความรู้เรื่องทำนองนี้มาบ้างแล้ว แต่เรียกชื่อว่าเป็นการศึกษาวัฒนธรรมชุมชนหรือการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน (ยุพา ทรัพย์อยู่ไรรัตน์, 2536) ดังนั้น ประเด็นความรู้ที่สำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงไม่ได้มีการนำมาใช้โดยตรงกับพัฒนาประเทศมากนัก แม้ว่าในปัจจุบันนี้องค์กรภาครัฐบาลได้เริ่มตระหนัก และเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากการกำหนดให้มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งในการจัดการศึกษาให้กับนักเรียน อีกทั้งองค์กรภาคเอกชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมเพื่อฟื้นฟูในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้นด้วยการเข้าร่วมพัฒนาท้องถิ่นโดยใช้ความรู้ ความคิดจากท้องถิ่นนั้น ๆ แต่ก็ไม่ได้ทำให้ความรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการแพร่หลายมากนักไม่ว่าจะเนื่องด้วยเหตุผลใดก็ตาม แต่สำหรับชาวบ้านในท้องถิ่นต่าง ๆ แล้ว ความรู้ แนวคิด และการปฏิบัติที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นได้มีการแพร่หลายมานานแล้วเพราะได้มีการสะสม และถ่ายทอดกันมาเป็นเวลาช้านานทั้งนี้เพื่อดำรงตนอยู่ในท้องถิ่นได้ตามอัตภาพ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นความรู้ที่เกิดจากความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันระหว่างสติปัญญาของคนในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้น ผนวกเข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคน ด้วยเหตุผรนี้จึงได้มีตัวอิทธิพลที่ทำให้เกิดภูมิปัญญาท้องถิ่น

อภิชาติ ทองอยู่ (2528) ได้กล่าวถึงอิทธิพลที่ทำให้เกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 2 ประการคือ

1 อิทธิพลจากสิ่งแวดล้อม = จะผูกชีวิตของตนเองติดอยู่กับธรรมชาติอย่างมีเอกภาพแน่นแฟ้นตั้งแต่การดำรงชีพไปถึงการให้คุณค่าของมนุษย์ และการปฏิบัติตัวในชีวิตประจำวันแต่ละวัน

2 อิทธิพลจากศาสนา พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เข้าไปผสมกลมกลืนกับชีวิตของชาวบ้านมาช้านานจนฝังอยู่ในภูมิปัญญา และความเชื่อทางศาสนาจึงทำให้ชาวบ้านแต่ละชุมชนหรือท้องถิ่นได้สร้างสรรค์ภูมิปัญญาในท้องถิ่นขึ้นมาเพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างเป็นสุขภายในท้องถิ่นของคนซึ่ง เป็นผลให้ชาวบ้านมีพื้นฐานการเคารพในคุณค่าของตนเองกับสิ่งแวดล้อมใกล้เคียงกัน

ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นเฉพาะของแต่ละท้องถิ่นตามอิทธิพลของสภาพแวดล้อม ความเชื่อ และระดับสติปัญญาของคนในแต่ละท้องถิ่น เป็นผลให้มีความรู้ยงหลากหลาย แต่อย่างไรก็ตาม ความรู้ในเรื่องดังกล่าวก็จะมีลักษณะเฉพาะที่สำคัญร่วมกัน

ประเวศ วะสี (2534) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 3 ลักษณะคือ

1 ความจำเพาะกับท้องถิ่น เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์ หรือความจัดเจนจากชีวิต และสังคมในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ เพราะฉะนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความสอดคล้องกับเรื่องของท้องถิ่นมากกว่าภูมิปัญญาจากภายนอก โดยที่ไม่อาจจำไปใช้กับท้องถิ่นอื่น ๆ ที่แตกต่างกันได้หรือได้แต่ไม่ดีมากนัก

2 มีความเชื่อมโยงหรือบูรณาการสูง ภูมิปัญญาท้องถิ่นจะมีการเชื่อมโยงกันระหว่างชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อม มีการพยายามนำธรรมชาติมาอธิบายเป็นรูปธรรมที่สามารถแตะต้องได้ เช่น ความคิดเรื่องพระแม่ธรณี แม่คงคา แม่โพสพ พระภูมิเจ้าที่ ทำให้คนเคารพธรรมชาติ และไม่ทำลายล้างสิ่งนั้น

3 มีความเคารพผู้อาวุโส ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ความสำคัญกับประสบการณ์ จึงมีความเคารพผู้อาวุโสเพราะผู้อาวุโสมีประสบการณ์มากกว่า

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2536) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 4 ลักษณะคือ

1 ความรู้ และระบบความรู้ ภูมิปัญญาไม่ได้เกิดแวบขึ้นมาในหัวแต่เป็นระบบความรู้ที่ชาวบ้านมองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เป็นระบบความรู้ที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ฉะนั้น ในการศึกษาจะเข้าไปดูว่าชาวบ้าน "รู้อะไร" อย่างเดียวไม่พอต้องศึกษาว่าเขาเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นอย่างไร

2 การสั่งสม และการกระจายความรู้ ภูมิปัญญาเกิดจากการสั่งสม และกระจายความรู้ โดยความรู้ไม่ได้ลอยอยู่เฉย ๆ แต่ถูกนำมาบริการคนอื่น เช่น หมอพื้นบ้านสั่งสมความรู้ทางการแพทย์ไว้ในตัวคน ๆ หนึ่ง ซึ่งมีกระบวนการที่ทำให้เขาสั่งสมความรู้ เราควรศึกษาด้วยว่ากระบวนการนี้เป็นอย่างไร หมอคนหนึ่งสามารถสร้างหมอคนอื่นต่อมาได้อย่างไร

3 การถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ได้มีสถาบันถ่ายทอดความรู้ แต่มีกระบวนการถ่ายทอดที่ซับซ้อน ถ้าเราต้องการเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่นเราก็ต้องเข้าใจกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งด้วย

4 การสร้างสรรค์การปรับปรุงระบบความรู้ของชาวบ้านไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่ แต่ถูกปรับเปลี่ยนตลอดมาโดยอาศัยประสบการณ์ของชาวบ้านเอง เรายังขาดการศึกษาว่าชาวบ้านปรับเปลี่ยนความรู้ และระบบความรู้เพื่อเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างไร

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นเฉพาะในแต่ละท้องถิ่นที่จัดการไว้อย่างเป็นระบบทำให้เข้าใจได้โดยง่ายโดยที่ได้มีการสั่งสม ปรับปรุง และถ่ายทอดให้กับชนรุ่นต่อ ๆ ไป

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสิ่งที่มีมานานแล้วในทุกท้องถิ่น หากแต่คนภายนอกมักจะเลยไม่สนใจ การเข้าไปทำงานกับชาวบ้านเป็นลักษณะของการ "น้ำเข้า" สิ่งที่คุณคิดว่า "ดีกว่า" ที่มีอยู่ในท้องถิ่นไปใช้ในการพัฒนาท้องถิ่น จึงมีคำกล่าวที่ว่า "คนไทยพัฒนาประเทศด้วยความคิดของคนตะวันตก" แต่ในปัจจุบันได้มีการรื้อฟื้นความรู้เรื่องราวของชาวบ้านมาศึกษากันมากยิ่งขึ้นซึ่งอาจจะ เป็นเพราะความล้มเหลวของการนำความรู้ ความคิดจากตะวันตก มาใช้ในการพัฒนาประเทศ การไม่ยอมรับของชาวบ้าน หรืออาจเป็นเพราะอิทธิพลของนักพัฒนา ที่ได้ทำงานใกล้ชิดกับชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นในปัจจุบันมีคำต่าง ๆ ที่แสดงถึงความรู้ความสามารถของชาวบ้านมากขึ้น เช่นคำว่า "ศักยภาพชุมชน" "มหาวิทยาลัยชาวบ้าน" "ปราชญ์ชาวบ้าน" "ชาวบ้านสอนชาวบ้าน" นอกเหนือจากคำว่า "ภูมิปัญญาท้องถิ่น" หรือ "ภูมิปัญญาชาวบ้าน" หรือ "ภูมิปัญญาไทย" (ชลทิพย์ เอี่ยมสำอางค์ และวิศน์ ศीलตระกูล, 2533)

กล่าวโดยสรุป ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดจากการสั่งสมความรู้ และประสบการณ์ที่ได้รับ การถ่ายทอดจากบุคคล และสถาบันต่าง ๆ ในท้องถิ่น โดยมีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานประกอบกับการได้รับอิทธิพลของสิ่งแวดล้อม และความเชื่อเกี่ยวข้องอยู่ด้วย ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีมานาน และบุคคลในท้องถิ่นได้ถือปฏิบัติมาเป็นเวลานาน การศึกษาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นในระยะแรก เป็นการศึกษาในเรื่องของวัฒนธรรมในชุมชน การพึ่งพาตนเองของชาวบ้านภายในท้องถิ่น ต่อมา ได้มีการศึกษากว้างขวาง และแพร่หลายมากยิ่งขึ้น ทั้งในเรื่องของเกษตรกรเป็นรายบุคคล ในลักษณะปราชญ์ชาวบ้าน ดังนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งสำคัญ และมีคุณค่าอย่างแท้จริงที่จะได้รับการ รื้อฟื้น และเผยแพร่เพื่อนำมาใช้ประโยชน์มากขึ้น

1.2 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

คำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือ "ภูมิปัญญาชาวบ้าน" (Popular Wisdom) หรือ "ภูมิปัญญาไทย" (Thai Wisdom) เป็นคำที่เกิดขึ้นใหม่เมื่อไม่นานมานี้ซึ่ง เป็นคำที่มีความหมายที่ลึกซึ้งทำให้มีความยุ่งยากที่จะใช้สื่อสารให้เข้าใจกันโดยทั่วไปได้ อย่างไรก็ตามได้มีผู้ให้ความหมายไว้ในแง่มุมต่างกัันดังนี้ คือ

ธวัช ภูมิโณธก (2531) กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรอบรู้ ของชาวบ้านที่เรียนรู้ และประสบการณ์ที่สืบทอดกันมาทั้งทางตรง และทางอ้อม หรือประสบการณ์ ตนเองซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่ หรือความรู้ที่สะสมต่อกันมา

ชลทิพย์ เอี่ยมสำอางค์ และวิศนี ศีลตระกูล (2534) สรุปว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ ประสบการณ์ของประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งได้รับการศึกษา อบรม สั่งสม และถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ เป็นความรู้ ประสบการณ์ที่เกิดจากประสบการณ์ ของตนเองซึ่งได้เรียนรู้จากการทำงาน จากธรรมชาติแวดล้อม สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่มีความค่า เสริมสร้างความสามารถทำให้คนเรามีชีวิตรวมกันอย่างมีสันติสุข เป็นความรู้ที่สร้างสรรค์ และมีส่วนเสริมสร้างการผลิต

อังกูล สมคะเนย์ (2535) กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง มวลความรู้ และมวลประสบการณ์ของชาวบ้านที่ใช้ในการดำเนินชีวิตให้เป็นสุข โดยได้รับการ ถ่ายทอดสั่งสมกันมาผ่านกระบวนการพัฒนาให้สอดคล้องกับกาลสมัย

มิ่งสรรพ์ ขาวสะอาด (2536) กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ที่สะสม และถ่ายทอดกันมาจากบรรพบุรุษรุ่นหนึ่ง และการถ่ายทอดระหว่างชาวบ้านด้วยกัน

วิจิต นันทสุวรรณ (2528) ซึ่งให้เห็นว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นแกนหลัก ในการมองชีวิต การใช้ชีวิตอย่างมีความสุขซึ่งมีความหมายทั้งในแง่ปัจเจกบุคคล และในแง่ ของสังคมหมู่บ้านไม่ใช่ปัจเจกบุคคลในลักษณะของจิตนิยมแต่เป็นปัจเจกบุคคลที่เป็นเอกภาพกับ สังคมหมู่บ้าน

เสรี พงศ์พิศ (2529) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง รากฐานของ ความรู้ของชาวบ้านซึ่งเชื่อมโยงเข้าด้วยกันอย่างมีเอกภาพ ภูมิปัญญาที่มีสองลักษณะ คือ ส่วนที่เป็น นามธรรม เป็นโลกทัศน์ ชีวิตทัศน์ ปรัชญาการดำเนินชีวิต คุณค่า และความหมายของทุกสิ่งใน ชีวิตประจำวัน กับส่วนที่เป็นรูปธรรม เช่น การทำมาหากิน หัตถกรรม ศิลป ดนตรี ฯลฯ

เสนห์ จามริก (2529) เน้นลักษณะเด่นของภูมิปัญญาไทยว่าไม่ใช่เรื่องชาตินิยม ไม่ใช่กลับไปหาอดีต แต่หมายถึง การแสวงหามิติที่ก้าวหน้ากว่า โดยศึกษาประสบการณ์จากประวัติศาสตร์ ด้วยคำว่า "ภูมิปัญญาไทย" นั้น ด้านหนึ่งนอกจากจะเป็นเรื่องของพื้นภูมิธรรมเดิมแล้วยังหมายถึงศักยภาพในการประสานความรู้ใหม่ ๆ มาใช้ประโยชน์ด้วย ซึ่งเอื้อให้เกิดทางเลือกใหม่ที่มีลักษณะสากล และลักษณะเฉพาะของเราเอง

ประเวศ วะสี (2534) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดจากการสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันไปหมดในทุกสาขาวิชาไม่แยกเป็นวิชาแบบเรียนที่เราเรียน แต่เป็นการเชื่อมโยงกันทุกรายวิชาทั้งที่เป็นเศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ การศึกษา และวัฒนธรรมจะผสมกลมกลืนเข้าด้วยกันหมด

สามารถ จันทรสุรีย์ (2534) อธิบายความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ว่า หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งกว้าง ทั้งลึก ที่ชาวบ้านคิดเองทำเองโดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินวิถีชีวิตในท้องถิ่นอย่างสมสมัย

สุจารี จันทรสุข และคนอื่น ๆ (2531) สรุปว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรอบรู้ของชาวบ้านที่เกิดจากการเรียนรู้ และมีประสบการณ์สืบทอดกันมาทั้งทางตรง คือ การเรียนรู้ด้วยตนเอง และทางอ้อม คือ การเรียนรู้จากผู้ใหญ่ หรือความรอบรู้ที่สะสมทำให้เกิดศักยภาพในการประสมความรู้ และประสบการณ์ใหม่ ๆ เข้ากับความรู้อันมีมาแต่ดั้งเดิมจนสามารถแก้ปัญหาในแต่ละเรื่อง แต่ละสถานการณ์ แต่ละสภาพแวดล้อมที่มีเงื่อนไขเฉพาะแตกต่างกันไป หรืออาจกล่าวได้ว่าเกิดการตกผลึกของความรู้ที่ทำให้สามารถเกิดทางเลือกใหม่ ๆ ในการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

จากที่กล่าวมาสามารถสรุปความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง มวลความรู้ และประสบการณ์ของในท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายทอดสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ หรือได้รับการศึกษา และอบรมในสถาบันทุกสถาบันภายในท้องถิ่น อันได้แก่ วัด ครอบครัว

สถานประกอบการ และองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน รวมทั้งความรู้ และประสบการณ์ตรงของคนในท้องถิ่นที่ได้รับจากการทำงาน การประกอบกิจกรรมต่าง ๆ และการเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และสังคม

1.3 ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญ และมีคุณค่าเป็นอย่างยิ่งต่อวิถีการดำเนินชีวิตเพื่อความอยู่รอดของบุคคลในท้องถิ่นนั้น ๆ ดังที่ อภิชาติ ทองอยู่ (2528) ได้กล่าวไว้ว่า การที่ชาวบ้านสามารถรักษาหมู่บ้าน และคงสภาพท้องถิ่นได้สืบมาช้านานจนถึงปัจจุบันนี้ เพราะชาวบ้านมีการแสวงหาทางออกตอบสนองต่อสิ่งที่ท้าทาย มีการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมตามกาลเวลา และสภาพแวดล้อมอยู่ตลอดเวลา การที่สามารถดำรงสิ่งเหล่านี้ต้องอาศัยภูมิปัญญาของตนเอง การเปลี่ยนแปลง และผลกระทบที่เกิดกับชาวบ้านนั้นรุนแรงและรวดเร็วแต่ก็ยังไม่สามารถทำลายสถาบันหมู่บ้านได้ มรดกทางวัฒนธรรมของหมู่บ้านยังคงอยู่ และสิ่งเหล่านี้ไม่ได้มีอยู่เพราะการเก็บรักษารวบรวมเหมือนกับของโบราณ

ในช่วงเวลาที่ผ่านมามีบุคคลผู้ที่เรียกตัวเองว่า " นักพัฒนา " มองชาวชนบทว่ายังไม่พัฒนาอย่างเพียงพอควรได้รับความช่วยเหลือจากทุกฝ่าย ดังนั้นจึงได้ทุ่มเทการพัฒนาชนบทเป็นอย่างมากตามอุดมการณ์ ความเชื่อ และความรู้ที่เล่าเรียนมาจากประเทศแถบตะวันตกในลักษณะของโครงการเพื่อพัฒนาชนบทในด้านต่าง ๆ โดยได้รับการสนับสนุนทางด้านเงินงบประมาณจากรัฐบาล และหน่วยงานเอกชน แต่การพัฒนาโดยไม่ได้มีการผสมผสานอย่างเหมาะสมระหว่างวิทยาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่ กับวิทยาการและเทคโนโลยีที่มีมาตั้งแต่ในอดีต เป็นผลให้วิถีชีวิตของชาวชนบทเปลี่ยนแปลงรวดเร็วเกินไป ดังนั้น การพัฒนาที่มุ่งเน้นทางด้านความเจริญทางด้านเศรษฐกิจเพียงด้านเดียวยังคงไม่เพียงพอเราจึงต้องศึกษาถึงประเด็นความเชื่อ วัฒนธรรมนิยมประเพณี วัฒนธรรม ระบบความคิด และความสามารถของชาวชนบท สิ่งเหล่านี้ต้องคำนึงถึงพร้อมกันนำมาใช้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้

สำหรับนักพัฒนาผู้ที่เข้าไปทำงานในชุมชน การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ และมีคุณค่าเป็นอย่างยิ่งเพราะช่วยให้ภารกิจของตนบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ หากไม่สนใจที่จะศึกษาของดีที่มีอยู่ในชุมชน ไม่ยอมรับความคิดเห็นหรือเห็นความสำคัญซึ่งอาจทำให้

ถูกเพิกเฉย ปฏิเสธ และต่อต้านจากชาวบ้านได้ ลักษณะการทำงานแทนที่จะ เป็นการผสมกลมกลืน กับวิถีชีวิตของชาวบ้านกลับเป็นการแทรกแซงกิจการภายในของชาวบ้าน หรือบางคนอาจนำแนวคิด เกี่ยวกับการพัฒนาที่มุ่งเน้นการยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจของบุคคลในท้องถิ่นแทนการแก้ไขปัญหา เศรษฐกิจซึ่งเป็นสิ่งไม่ถูกต้องมากนัก

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมดั้งเดิมเป็นตัวกำหนด คุณลักษณะของแต่ละสังคม อีกทั้งยังเป็นสิ่งที่เหมาะสม ทรงคุณค่า และมีความสำคัญเพื่อใช้เป็น แนวทางในการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข อีกทั้งยังช่วยสร้างความสมดุลระหว่างมนุษย์ กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และอำนวยความสะดวกในการทำงานเพื่อพัฒนาชนบทของกลุ่มบุคคล เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานทั้งภาครัฐบาล และภาคเอกชน โดยใช้เป็นแนวทางในการกำหนดแนวทาง ในการทำงานให้สอดคล้อง และผสมกลมกลืนกับวิถีชีวิตชาวบ้านมากยิ่งขึ้น

1.4 ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

อันเนื่องมาจากลักษณะ เนื้อหาความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการผสมผสาน กลมกลืน และเชื่อมโยงเข้าด้วยกันจนไม่สามารถแยกออกจากกันโดยเด็ดขาด ดังนั้น จึงมีผู้ แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้แตกต่างกัน ดังต่อไปนี้คือ

ธวัช ปุณโณทก (2531) ได้จำแนกประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้านตามลักษณะ การดำเนินชีวิตไว้ ดังนี้คือ

1 คติความเชื่อ

คติความเชื่อ เป็นความรู้เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของคนในสังคมที่ทุกคน ยอมรับ และถือปฏิบัติต่อกันมา

2 ประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ และการศึกษาเล่าเรียน

ความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ และการเรียนรู้ในการประกอบอาชีพ เช่น การที่ชาวบ้านรู้จักวิธีการทำนา เป็นต้น

วิจิต นันทสุวรรณ (2528) ได้สรุปประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ดังนี้คือ

1 ภูมิปัญญาชาวบ้านที่ได้จากการใช้ชีวิตในธรรมชาติ

เป็นการอธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับธรรมชาติ โดยที่ปรากฏออกมาในลักษณะของกฎเกณฑ์ที่เป็นข้อปฏิบัติ และข้อห้ามที่มีให้ปฏิบัติ เช่น ความเชื่อ ธรรมชาติต่าง ๆ เรื่องของผีที่ทำให้เกิดภาวะสมดุลของการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับธรรมชาติ ระบบเหมือง ผาย ฝึน้ำ ฝึนา เป็นต้น

2 ภูมิปัญญาชาวบ้านที่ได้จากประสบการณ์การอยู่ร่วมกัน

เป็นรูปแบบกฎเกณฑ์ของสังคมที่บอกว่สิ่งที่ปฏิบัติที่ดีหรือไม่ดีอย่างไร โดยมีระบบความสัมพันธ์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติเป็นหลัก มีความเข้าใจในอนิจจังของชีวิต เป็นแกนสูงสุด วัฒนธรรมที่แสดงออกคือ ความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษ เช่น ปู่ย่า ตายาย ผีพ่อแม่ และพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

จากการสรุปผลการสัมมนา เรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน : มติจรัสแสงต่อการจัดการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษาของนิสิตภาควิชาบริหารการศึกษา สาขานิเทศการศึกษ และพัฒนาหลักสูตร รุ่นที่ 28 คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (อ้างถึงใน อังกุล สมคะเนย์, 2535) ได้จัดแบ่งภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ 4 กลุ่ม ดังนี้

1. เรื่องเกี่ยวกับ คติ ความคิด ความเชื่อ และหลักการที่เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้

คติ ความคิด ความเชื่อที่เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ที่ปรากฏให้เห็นได้ในปัจจุบัน ทั้งที่เป็นการประกอบพิธีกรรม การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ และการใช้แรงงานของตนเอง รวมถึงการหาผลผลิตต่าง ๆ ที่มีอยู่ในธรรมชาติมาใช้ประโยชน์เพื่อการยังชีพ ประกอบกับความเชื่อทางศาสนาพุทธ และพราหมณ์ ได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับปัจจัยก่อให้เกิดความเชื่อแบบผี พราหมณ์ และพุทธ ซึ่งส่วนผสมของความเชื่อเหล่านี้จะมีมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับพื้นฐานการพัฒนาของแต่ละบุคคลในแต่ละท้องถิ่น

ความเชื่อดั้งเดิมนั้นเกิดขึ้น สืบทอด และพัฒนาการมานานซึ่งเป็นผลมาจาก การพึ่งพา และให้คุณค่ากับธรรมชาติ การให้ความเคารพในสิ่งที่บรรพบุรุษสั่งสม และถ่ายทอดไว้ให้ดังจะพบได้ในแต่ละชุมชน เช่น ชุมชนภูเขาจะมีความเชื่อในเรื่องของผีป่า เจ้าเขา

เทพารักษ์ ผู้ที่อยู่ในที่ราบก็จะมีความเชื่อในเรื่องพระภูมิเจ้าที่ พระภูมินา การสู่ขวัญ การให้ความเคารพแก่แม่โพสพ ผู้ที่อยู่ตามแม่น้ำ ริมทะเล มักจะเชื่อในเรื่องของแม่ย่านางเรือ เป็นต้น

2. ศิลปะวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี

ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี จะเป็นตัวที่สำคัญต่อการแสดงออกถึงภูมิปัญญาชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านต่อการดำเนินชีวิต ซึ่งก็คือผลงานหรือกิจกรรมที่เกิดจากความคิดของชาวบ้านที่แสดงให้เห็นคุณค่าแห่งการดำเนินชีวิต วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาเฉพาะกลุ่มชน หรือท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งเป็นการแสดงถึงความเจริญงอกงาม และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของกลุ่มชนหรือท้องถิ่นนั้น ๆ

3. การประกอบอาชีพในท้องถิ่น

ในอดีต วิถีชีวิตของคนไทยมีความเป็นอยู่โดยอาศัยธรรมชาติ ทำมาหากินเลี้ยงชีพด้วยการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชสมุนไพร ในการประกอบอาชีพนั้นเป็นการทำเพื่อให้มีอยู่มีกินมากกว่าที่จะทำเพื่อความมั่งมี ความร่ำรวย โดยที่ไม่จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยจากภายนอกมาเป็นตัวกำหนดหรือมีอิทธิพลในการผลิต แต่ในปัจจุบันวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยเปลี่ยนแปลงไปมากซึ่งเป็นผลมาจากการมุ่งเน้นพัฒนาประเทศเพื่อเปลี่ยนแปลงจากประเทศเกษตรกรรมเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ทำให้ระบบการผลิตเปลี่ยนแปลงไปจากการผลิตเพื่อยังชีพเป็นการผลิตเพื่อการค้า ระบบการผลิตยึดติดกับระบบธุรกิจภายนอก เมื่อระบบธุรกิจภายนอกล้มเหลวทำให้ระบบการผลิตของชาวบ้านได้รับผลกระทบไปด้วยจึงก่อให้เกิดความล้มเหลวทางเศรษฐกิจในชนบทอย่างรุนแรง ผลจากความล้มเหลว และความผิดพลาดที่เกิดขึ้นจึงได้มีกลุ่มบุคคลหนึ่งนำไปใช้เป็นบทเรียน เกิดแนวความคิดพึ่งพาตนเอง และการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในชนบท จึงได้มีการริเริ่มฟื้นฟูทรัพยากรในท้องถิ่นที่ได้สูญเสียไปให้มีสภาพอุดมสมบูรณ์พร้อมกับปรับสภาพการดำเนินชีวิตที่เคยถูกรอบงำด้วยระบบธุรกิจการค้ากลับมาสู่อาชีพเกษตรกรรมเพื่อความอยู่รอดโดยอาศัยความสมดุลทางธรรมชาติ กลุ่มบุคคลดังกล่าวยื่นหยัดต่อสู้ด้วยความเข้มแข็ง กับ ความล้มเหลว และความผิดพลาดที่เกิดขึ้นอย่างภาคภูมิใจด้วยกำลังกายสติปัญญา และสั่งสมประสบการณ์จากการผสมผสานกลมกลืนได้อย่างเหมาะสม สามารถยืนหยัดอยู่ได้ด้วยพึ่งพาตนเอง ซึ่งนับว่าบุคคลเหล่านี้เป็นผู้ที่สมควรได้รับการยกย่อง และนำเอาหลักการ ความรู้ แนวคิด และประสบการณ์ไปถ่ายทอดให้กับอนุชนรุ่นต่อไป

4. แนวความคิด หลักการปฏิบัติ และ เทคโนโลยีชาวบ้าน

อันเนื่องมาจากสภาพสังคม และ เศรษฐกิจของประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรมจึงมีผลทำให้สภาพการดำเนินชีวิตเปลี่ยนแปลงไปจากการผลิตเพื่อยังชีพเป็นการผลิตเพื่อการค้า ทำให้เกิดการนำแนวความคิด ความรู้ และ วิทยาการที่เคยปฏิบัติกันมาผสมผสานกับวิทยาการ และ เทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อนำมาใช้ในการเพิ่มผลผลิตอย่างมีประสิทธิภาพ หรือประกอบกิจกรรมในการดำเนินชีวิตในครอบครัว และ ท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมซึ่งนับว่าบุคคลเหล่านี้เป็นอีกกลุ่มบุคคลหนึ่งที่เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถในการพัฒนาตนเอง และ ช่วยเหลือสังคมได้อย่างดียิ่ง

เสรี พงศ์พิศ (2529) ได้สรุปลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้านออกเป็น

2 ลักษณะ ดังนี้

1. ลักษณะที่เป็นนามธรรม

ความรู้ที่เป็นนามธรรม เป็นเรื่องของโลกทัศน์ ชีวทัศน์ ปรัชญาในการดำเนินชีวิต ธรรมชาติของชีวิต คุณค่า และความหมายทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน

2. ลักษณะที่เป็นรูปธรรม

ความรู้ที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องเกี่ยวกับเฉพาะด้านต่าง ๆ เช่น การทำมาหากิน การเกษตรหัตถกรรม ศิลปะ ดนตรี และอื่น ๆ

ยุพา ทรัพย์อุไรรัตน์ (2536) ได้สรุปประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้านไว้

9 ประเภท ดังนี้

1. ด้านคติ ความเชื่อ

คติ ความเชื่อ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับคนทุกคน โดยแบ่งออกเป็น

2 ลักษณะ คือ ส่วนของนามธรรม และรูปธรรม เป็นผลทำให้เกิดคำสอนสำหรับเป็นข้อห้าม และข้อควรปฏิบัติของคนในแต่ละท้องถิ่นอาจมีความคล้ายคลึง และแตกต่างกัน ตามสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ และความเกี่ยวข้องกับชนต่างกลุ่ม โดยสามารถจำแนกได้ออกเป็น 15 ประเภท ดังนี้

- 1.1 ความเชื่อเกี่ยวกับการเกิด การตาย
- 1.2 ความเชื่อเกี่ยวกับโชคกลาง
- 1.3 ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม
- 1.4 ความเชื่อเกี่ยวกับฝัน
- 1.5 ความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องราง เวทมนต์ และไสยศาสตร์
- 1.6 ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผีสงนางงไม้ และเทพารักษ์
- 1.7 ความเชื่อเกี่ยวกับจำนวนนับ
- 1.8 ความเชื่อเกี่ยวกับลักษณะดี - ชั่ว
- 1.9 ความเชื่อเกี่ยวกับขาลางบ้าน
- 1.10 ความเชื่อเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ
- 1.11 ความเชื่อเกี่ยวกับเคล็ด
- 1.12 ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งมงคล และอัปมงคล
- 1.13 ความเชื่อเกี่ยวกับอาชืพ
- 1.14 ความเชื่อในเรื่องบาป-บุญ และนรก-สวรรค์
- 1.15 ความเชื่อเบ็ดเตล็ด

2. ด้านวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี

วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นตัวชี้ที่สำคัญต่อการแสดงออกของภูมิปัญญาท้องถิ่นของแต่ละชุมชนหรือท้องถิ่น เนื่องจากความรู้ในเรื่องดังกล่าวเป็นวิธีการดำเนินชีวิตหรือแบบแผนที่ได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลานาน และเป็นที่ยอมรับของคนในกลุ่มนั้น ๆ โดยสามารถจำแนกออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้

- 2.1 ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อแบบพุทธ เช่น ประเพณีทำบุญวันเข้าพรรษา ฯลฯ
- 2.2 ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อแบบพราหมณ์
- 2.3 ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการนับถือผี เช่น ประเพณีเบนตาจุม ฯลฯ
- 2.4 ประเพณีเบ็ดเตล็ด เช่น ประเพณีการแข่งขันเรือ ประเพณีวิ่งควาย ฯลฯ

3. ด้านเกษตรพื้นฐาน

สืบเนื่องมาจากความล้มเหลวในการจัดระบบการผลิตจากการทำเพื่อให้

มีอยู่มีกินมาเป็นการทำเพื่อขายทำให้คนกลุ่มหนึ่งเอาความล้มเหลวที่ผ่านมาเป็นบทเรียน และนำไปสู่แนวความคิดการพึ่งพาตนเอง และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และเริ่มฟื้นฟูทรัพยากรในท้องถิ่นที่สูญเสียไปนั้นปรับให้มีสภาพความอุดมสมบูรณ์ ปรับการดำเนินชีวิตที่เคยถูกรอบงำจากสภาพสังคมที่มีพ่อค้าคนกลาง ระบบธุรกิจ และระบบโรงงานกลับเข้าสู่การเกษตรที่อาศัยความสมดุลทางธรรมชาติซึ่งกันและกัน บุคคลเหล่านี้สามารถยืนหยัดและต่อสู้กับความล้มเหลวมาได้อย่างเหมาะสมด้วยกำลังกาย กำลังสติปัญญา และการสั่งสมประสบการณ์จากการผสมผสานแนวความคิดระหว่างการเกษตรแบบดั้งเดิมกับแบบใหม่จนมีความผสมกลมกลืนได้อย่างเหมาะสมสามารถอยู่ได้ด้วยการพึ่งพาตนเอง ซึ่งนับว่าบุคคลเหล่านี้เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่สมควรได้รับการยกย่อง นำแนวความคิด ความรู้ และประสบการณ์ที่ได้ไปถ่ายทอด และเผยแพร่ต่อไป การเกษตรกรรมในรูปแบบของการพึ่งพาตนเองประกอบด้วย

- 3.1 วนเกษตร
- 3.2 เกษตรแบบผสมผสาน
- 3.3 เกษตรแบบธรรมชาติ
- 3.4 เกษตรยั่งยืน
- 3.5 ไร่นาสวนผสม

ซึ่งการทำเกษตรทั้ง 5 ประเภทที่กล่าวมาข้างต้น ถึงแม้ว่าจะมีเทคนิค และชื่อเรียกแตกต่างกันไปก็ตาม แต่ที่แท้จริงแล้วได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิดที่ว่าชาวบ้านต้องสร้างพื้นฐานการเกษตรเพื่อตนเอง และครอบครัวให้มั่นคงเสียก่อนซึ่งเริ่มจากความคิดในเรื่องของการพึ่งพาตนเองเป็นหลัก (เสรี พงศ์พิศ, 2534)

4. ด้านสิ่งแวดล้อม

ในช่วงระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่าประเทศไทยเริ่มให้ความสนใจในเรื่องของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งเรื่องนี้กำลังเป็นปัญหาที่สำคัญของประเทศไทย หน่วยงานในภาครัฐ และเอกชน ตลอดจนสื่อมวลชนต่างก็ให้ความสนใจที่จะรณรงค์ และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไว้ เช่น การอนุรักษ์ป่าไม้ การอนุรักษ์แหล่งน้ำ รวมทั้งการพัฒนาแหล่งน้ำเดิมที่มีอยู่ให้สามารถใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในเรื่องของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จะสะท้อนออกมาในแนวทางของการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านคติ ความเชื่อ แล้วประยุกต์ออกมาสู่

การพัฒนาชีวิต และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น พระสมนึก นาโถ เจ้าอาวาสวัดปลักไม้ลาย ได้ปลูกป่าที่เป็นสมุนไพร เพื่อเป็นการอนุรักษ์ป่า และปลูกพืชพรรณไม้ที่มีคุณค่าเป็นยารักษาโรค

5. ด้านสวัสดิการชุมชน

การพัฒนาประเทศที่เน้นการพัฒนาชนบทที่ยากจน และถูกทอดทิ้งในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมา ผลของการพัฒนาที่ประชาชนได้รับ คือ ราคาที่ดินสูงขึ้น มีฐานะยากจนมากขึ้น และมีหนี้สินที่เพิ่มมากขึ้นซึ่งเป็นผลจากที่ประชาชนถูกบีบเข้าระบบทุนนิยม

จากสภาพการณ์นี้ได้มีประชาชนพยายามที่จะหาทางช่วยเหลือตนเองโดย การรวบรวมประชาชนในหมู่บ้านตนเองก่อตั้งเป็นกลุ่มต่าง ๆ ขึ้น เช่น กลุ่มสหบาลข้าว กลุ่ม ออมข้าว ธนาคารวัว-ควาย กลุ่มลัจจะหรือกลุ่มออมทรัพย์ ร้านค้าสาธิตฯ กลุ่มเกษตร ผสมผสาน กลุ่มพัฒนาอาชีพหัตถกรรม และกลุ่มขายผลผลิตของตนเอง เป็นต้น รวมทั้งบางพื้นที่ ได้มีการปรับประยุกต์ประเพณีต่าง ๆ เข้ามาเพื่อรวบรวมปัจจัยที่สำคัญ เช่น บุญกระเทาะข้าวเปลือก บุญผ้าป่าข้าว หนังสือ กล้าไม้ ซึ่งกลุ่มกิจกรรมเหล่านี้พัฒนาระบบ และวิธีการของตนเอง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการแก้ปัญหาของชุมชน และเพิ่มปริมาณและคุณค่าของทุนโภคทรัพย์ และเงินทุนขึ้นด้วยการประกอบกิจกรรมร่วมกันเพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาความยากจนที่เกิดขึ้น ประกอบกับเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับตนเองเพื่อเป็นหลักประกันชีวิตให้มีความมั่นคงเพิ่มขึ้น และมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นตามอัตราภาพ

6. ด้านการรักษาพื้นบ้าน

ในปัจจุบันการแพทย์สมัยใหม่มีความเจริญก้าวหน้าสามารถรักษาโรค เกือบทุกชนิดให้หายจากการเจ็บป่วยได้อย่างรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ แต่อย่างไรก็ตามสภาพ โดยทั่วไปในสังคมไทยยังมีการรักษาคนเจ็บป่วยด้วยวิธีการรักษาแบบดั้งเดิมหรือแบบพื้นบ้านด้วย เหตุผลจากสภาพวัฒนธรรม และความเชื่อของคนไทย

การรักษาแบบพื้นบ้านเป็นการรักษาด้วยวิธีการทางไสยศาสตร์ และการ รักษาด้วยสมุนไพร การรักษาคนเจ็บป่วยด้วยวิธีการนี้ยังสามารถพบกันได้โดยทั่วไปในชนบทที่ห่างไกล ถึงแม้ว่าจะมีคำกล่าวที่ว่าการกระทำเช่นนั้นเป็นสิ่งไร้สาระ และล้าหลังแต่ก็สามารถพบเห็นได้ โดยทั่วไป และเป็นวิธีการที่สามารถรักษาคนที่ป่วยให้หายจากโรคได้โดยไม่มีผลแทรกซ้อนตามมา ที่หลัง อีกทั้งในปัจจุบันนี้วงการแพทย์สมัยใหม่ได้ให้ความสนใจที่จะนำสมุนไพรมาใช้ในการรักษา โรคให้หายได้ เช่นเดียวกับยาทางการแพทย์สมัยใหม่

ดังนั้น การนำเอาวิธีการรักษาแบบพื้นบ้านมาประยุกต์ใช้กับวิถีทางการแพทย์สมัยใหม่จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นการนำเอาคุณค่าในสิ่งที่แฝงมาผสมกับสิ่งใหม่ จึงทำให้เกิดประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น

7. ด้านเทคโนโลยีพื้นบ้าน

เทคโนโลยีพื้นบ้านมีความสำคัญและจำเป็นสำหรับสังคมไทยในปัจจุบันเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากประเทศไทยได้มุ่งพัฒนาประเทศโดยใช้วิทยาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อพัฒนาให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่จึงเป็นผลให้ประสบกับปัญหา และอุปสรรคมากมาย ดังที่ปรากฏทั่วไป ดังนั้น จึงเกิดแนวคิดที่จะนำเอาเทคโนโลยีพื้นบ้านหรือเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ในการพัฒนาประเทศ และพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับประชาชนเพื่อเป็นการแก้ปัญหา และส่งเสริมให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ประกอบกับเป็นการรื้อฟื้นมรดกของชาติ อันเป็นความรู้ วิทยาการ และเทคโนโลยีที่เหมาะสมที่เกิดจากความสามารถของคนในท้องถิ่นได้สร้างขึ้นมา

8. ด้านศิลปพื้นบ้าน

ศิลปพื้นบ้านเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นจากความรู้ ความสามารถของชาวบ้าน แต่ละท้องถิ่นด้วยความเรียบง่าย และสอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น และทำให้สามารถสื่อความหมายกับชาวบ้านได้เป็นอย่างดี โดยได้กำหนดขอบเขตของภูมิปัญญาชาวบ้านด้านศิลปพื้นบ้าน รวมถึงการละเล่นพื้นบ้าน การแสดงพื้นบ้าน และดนตรีพื้นบ้าน ดังมีรายละเอียด ดังนี้

8.1 การละเล่นเนื่องมาจากการนับถือผี ได้แก่ การเล่นเชยผีแม่ศรี การเชยผีลอบ ผีไซ และผีกระหูด การเล่นเชยผีลม การเล่นเชยผีแขก การเล่นเชยผีเจ๊ก การเชยผีหิ้ง การเชยผีสาก การเชยผีกระดิ่ง การทรงผีควาย การเล่นสะบ้า การเล่นสะบ้าโบราณ การเล่นสะบ้าล้อ การเล่นลูกช่วงหรือช่วงรำ การเล่นตีตุ้มหรืออี่ตุ้ม ซ้อนมุกหรือมอญซ่อนผ้า การเล่นชักส้าว การเล่นเสือกินวัว การเล่นเตยหรือวิ่งเตย การเล่นฟุ้งกระสาย การเล่นฉุดพระบาท การเล่นหมากฮูด และการเล่นอี่คำอี่แดง

8.2 การแสดงพื้นบ้าน ได้แก่ เพลงพื้นบ้าน เพลงหน้าผาก เพลงช่างซัก ระเบ้าบ้านนา เพลงระเบ้าบ้านเหนือ เพลงเบ้หรือเพลงไอ้เบ้ เพลงเอ๋ย เพลงวง เพลงเล่นหงส์ การสวดคฤหัสถ์ และการเล่นสวดหน้าศพ

8.3 การแสดงดนตรีพื้นบ้าน ได้แก่ การเล่นหนังใหญ่ ละครชาตรี หรือละครเท่งกร๊อก การเล่นหนังใหญ่ และกันตรึม

9. ด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน

งานหัตถกรรมพื้นบ้าน เป็นสิ่งที่ชาวบ้านสร้างขึ้นเพื่อนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน โดยมีการพัฒนารูปแบบเพื่อให้มีประโยชน์ใช้สอยได้สมบูรณ์มากที่สุดเท่าที่สามารถทำได้ ผลจากการพัฒนาหัตถกรรมพื้นบ้านอยู่เสมอ ๆ จึงทำให้เป็นภาพสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมที่งดงามของท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความคิดที่เกิดจากการพึ่งพาธรรมชาติ ความเชื่อ และความศรัทธาเลื่อมใสในศาสนาเพื่อความมั่นคงในการดำรงชีวิต โดยได้จัดแบ่งหัตถกรรมพื้นบ้านออกเป็นลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

เครื่องจักสาน เป็นการผลิตสิ่งของเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น กระจุง กระจาด กระจัง ตะลอม เข่ง หลัว ลอบ ไช และเสื่อลำแพน

นอกจากหัตถกรรมพื้นบ้านประเภทจักสาน และ ทอแล้วยังมีหัตถกรรมประเภทอื่น ๆ เช่น การจัดและประดิษฐ์ดอกไม้สด-ดอกไม้แห้ง งานใบตอง การแกะสลักผลไม้ เครื่องไม้ การร้อยมาลัย การทำเครื่องดนตรี (อังกะลุง) การผูกผ้าและจับผ้าให้เป็นรูปแบบต่าง ๆ และการสานเครื่องทองเหลือง

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2535) ได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 5 หมวด ดังนี้

หมวดที่ 1 หมวดขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ และศาสนา

ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ และศาสนา หมายถึง แบบอย่างที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาเกี่ยวกับคติ ความเชื่อ ปรัชญา ศาสนา ลัทธิ ไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ กฎหมาย ธรรมเนียม การปกครอง การศึกษาอบรม ประเพณี และพิธีกรรมต่าง ๆ จะเห็นได้ว่าแบบอย่างที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาด้านการยอมรับในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือข้อเสนออย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นความจริงซึ่งเกิดขึ้นจากสติปัญญาที่มีความเป็นเหตุเป็นผล หรือเกิดจากความเชื่อ ความศรัทธา ซึ่งแบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้

1. ความเชื่อ

ความเชื่อ หมายถึง ความรู้สึกมั่นใจ หรือเห็นตามว่าเมื่อทำสิ่งนั้นแล้วจะได้รับสิ่งตอบแทนเป็นเช่นนั้นหรือไม่ทำสิ่งนั้น ๆ จะเกิดผลคือเช่นนั้น หรือมั่นใจว่าในป่ามีผีป่า ในบ้านมีผีบ้าน ซึ่งแบ่งความเชื่อออกเป็น 3 ประเภท คือ

- 1.1 ความเชื่อเกี่ยวกับข้อห้าม
- 1.2 ความเชื่อเกี่ยวกับข้อควรปฏิบัติ
- 1.3 ความเชื่อที่ไม่เกี่ยวกับข้อห้าม และข้อควรปฏิบัติ

2. ปรัชญา

- 2.1 ปรัชญาบริสุทธิ์
- 2.2 ปรัชญาประยุกต์

3. ศาสนาและลัทธิ

ศาสนาและลัทธิ หมายถึง ความเชื่อซึ่งเกิดจากคำสอนของศาสดา โดยมีพิธีกรรมทางศาสนาตามความเชื่อและนิกายต่าง ๆ แบ่งออกเป็น 6 ประเภท คือ

- 3.1 ศาสดาหรือเจ้าลัทธิ
- 3.2 ศาสนธรรมหรือคำสอน
- 3.3 ศาสนบุคคลหรือสาวก
- 3.4 ศาสนพิธี
- 3.5 ศาสนสถาน
- 3.6 สัญลักษณ์ทางศาสนาหรือลัทธิ

4. ไสยศาสตร์

ไสยศาสตร์ หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับเวทมนตร์คาถา พิธีกรรมที่ให้เกิดพลังจิต แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

- 4.1 เวทมนตร์คาถา
- 4.2 เครื่องรางของขลัง
- 4.3 ไสยพิธี

5. โหราศาสตร์

โหราศาสตร์ หมายถึง การทำนายโชคชะตาราศีของบุคคล และบ้านเมือง แบ่งออกเป็น 8 ประเภท คือ

- 5.1 ลายเส้นฝ่ามือและฝ่าเท้า
- 5.2 บุคลิกลักษณะ
- 5.3 เสี่ยงทาย

5.4 ดวงชะตา

5.5 ตัวเลข

5.6 ดินฟ้าอากาศ

5.7 ฤกษ์ยาม

5.8 ความฝัน

6. กฎหมายที่เกี่ยวข้องด้านวัฒนธรรม

กฎหมายที่เกี่ยวข้องด้านวัฒนธรรม หมายถึง ข้อบัญญัติที่เป็นลายลักษณ์อักษร และไม่เป็นลายลักษณ์อักษรที่คิดขึ้นมาเพื่อควบคุมพฤติกรรมของบุคคลในสังคม แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

6.1 กฎหมายโบราณ

6.2 กฎหมายปัจจุบัน (หลัง พ.ศ.2475)

7. ธรรมเนียมการปกครอง

ธรรมเนียมการปกครอง หมายถึง หลักการในการปกครองบ้านเมือง แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

7.1 ระบบครอบครัว

7.2 ระบบศักดินา

7.3 ระบบประชาชน

8. การปลุกฝังและการสืบทอด

การปลุกฝังและการสืบทอด หมายถึง การเล่าเรียน ฝึกฝนอบรม และการถ่ายทอดเชื่อมโยงระหว่างคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

8.1 สถานที่

8.2 วัสดุอุปกรณ์

8.3 วิธีอบรมปลุกฝัง

9. ประเพณี

ประเพณี หมายถึง แนวประพฤติปฏิบัติสืบเนื่องกันมาจนเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิต แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

9.1 ประเพณีที่วัด

9.2 ประเพณีสังคม

หมวดที่ 2 หมวดภาษา และวรรณกรรม

ภาษา และวรรณกรรม หมายถึง สิ่งที่สื่อความหมายด้วยเสียงหรืออักษรที่มีกำหนดไว้เป็นแบบแผนเพื่อใช้เป็นสื่อสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน แบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้

1. ข่าวสาร

ข่าวสาร หมายถึง ข่าวความเคลื่อนไหวทางภาษา และวรรณกรรมที่สื่อสารผ่านสื่อมวลชนและหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งของรัฐบาล และเอกชน แบ่งออกเป็น 8 ประเภท คือ

- 1.1 สารคดี
- 1.2 บทความ
- 1.3 ประกาศแจ้งความ และโฆษณา
- 1.4 อนุทิน
- 1.5 จดหมาย และจดหมายเหตุ
- 1.6 ลายแทง
- 1.7 ใบบอก และใบจุ่ม
- 1.8 ใบความรู้ และใบฎีกา

2. วรรณกรรม

วรรณกรรม หมายถึง กิจกรรมเกี่ยวกับการประพันธ์และหนังสือ แบ่งออกเป็น 5 ประเภท คือ

- 2.1 วรรณคดี หมายถึง งานเขียนซึ่งเกิดจากจินตนาการในแบบสุนทรียะ มีความคิดเป็นสากล และมีความคงทนถาวรในรูปลักษณะ เช่น นวนิยาย กวีนิพนธ์ เรื่องประโลมโลก และบทละคร
- 2.2 วรรณกรรมท้องถิ่น หมายถึง งานเกี่ยวกับหนังสือที่มีอยู่ในภาคต่าง ๆ หรือท้องถิ่นต่าง ๆ ทั้งที่ได้บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร และไม่มีการบันทึกเพียงจดจำสืบทอดกันมา

2.3 วรรณกรรม หลังรัชกาลที่ 5 หมายถึง วรรณกรรมที่เกิดขึ้นตั้งแต่รัชกาลที่ 6 ซึ่งเป็นการริเริ่มเปลี่ยนรูปแบบการเขียนใหม่ โดยได้รับอิทธิพลจากชาติตะวันตก

2.4 หัศคดีและเรื่องล้อ

2.5 วรรณกรรมวิจารณ์

3. ภาษาศาสตร์และหลักภาษา

ภาษาศาสตร์และหลักภาษา หมายถึง วิวัฒนาการทางภาษาที่ได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงจนเป็นระเบียบ และกฎเกณฑ์ อันเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่บ้านท้องถิ่นและประเทศชาติ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

3.1 ภาษาศาสตร์ ได้แก่ ประวัติทางภาษาและวิทยาศาสตร์ทางภาษา

3.2 หลักภาษา ได้แก่ ระเบียบ กฎเกณฑ์ด้านภาษา หลักเกณฑ์ที่ใช้ในการพูด อ่าน เขียน ของแต่ละภาษา รวมทั้งอักษรแบบต่าง ๆ

4. ภาษาถิ่นและภาษาชนต่างกลุ่ม

ภาษา เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการสื่อสารเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจระหว่างบุคคลภายในกลุ่มของตน ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

4.1 ภาษาถิ่น หมายถึง ภาษาไทยที่ใช้สื่อสารกันในพื้นที่ต่าง ๆ ทั้งที่อยู่ในประเทศ และต่างประเทศ โดยมีลักษณะทางภาษาอันเป็นสำเนียงที่แตกต่างไปจากภาษากลาง

4.2 ภาษาชนต่างกลุ่ม หมายถึง ภาษาอื่น ๆ ที่แตกต่างไปจากภาษาไทยที่มีการสื่อสารระหว่างกันภายในประเทศไทย เช่น จีน มอญ กะเหรี่ยง เย้า อิสลาม (ยิว) เป็นต้น

5. นิทานและภมินาม

นิทานและภมินาม หมายถึง เรื่องราวที่เล่าต่อสืบทอดกันมาด้วยคำพูด ไม่ได้เขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ เช่น นิทานเรื่องเมืองลับแล เขาคาม่องลาย นางพม่อม จำปาศักดิ์ เสียดสวาท ผาแดงนางไอ่ กำกาคำ เป็นต้น

6. ความเรียงและฉันทลักษณ์

ความเรียงและฉันทลักษณ์ หมายถึง ความเรียงและร้อยกรองที่มีฉันทลักษณ์รูปแบบตามแบบแผนคำประพันธ์ในวรรณกรรมของแต่ละท้องถิ่น (โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ร่าย) รวมทั้งกลอนเปล่า (การเขียนที่ไม่มีฉันทลักษณ์) กวีนิพนธ์รูปธรรม จัดกลุ่มได้ 3 ประเภท คือ

- 6.1 ความเรียง
- 6.2 ฉันทลักษณ์
- 6.3 กลอนเปล่า และวรรณรูป

7. วาทกรรม

วาทกรรม หมายถึง คำพูดของบุคคลสำคัญในโอกาสต่าง ๆ แบ่งเป็น

4 ประเภท คือ

- 7.1 โฉวาท
- 7.2 อภิปราย และบรรยาย
- 7.3 โต้วาท
- 7.4 คำปราศรัย และสุนทรพจน์

8. ภาษิต

ภาษิต หมายถึง คำพูดหรือถ้อยคำที่เรียบเรียงขึ้น มีความหมายลึกซึ้ง และมีข้อความรัดกุมสละสลวยกินใจ เช่น คำพังเพย สำนวนโวหาร คำดำ คำสวดสาบาน ผญา คำพวน สำหรับถ้อยคำซึ่งมีคติสอนใจที่เรียกกันว่า สุภาษิต

9. ปริศนาคำทาย

ปริศนาคำทาย หมายถึง ข้อความหรือเรื่องราวที่ใช้ในภาพเพื่อฝึกเชาวน์ปัญญา และก่อให้เกิดความสนุกสนาน เพลิดเพลิน แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

- 9.1 ปริศนาร้อยแก้ว
- 9.2 ปริศนาร้อยกรอง
- 9.3 ปริศนาภาพ

หมวดที่ 3 หมวดศิลปกรรม และโบราณคดี

ศิลปกรรม และโบราณคดี หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อความงาม ที่ให้คุณค่าทางจิตใจ หรือเพื่อประโยชน์ใช้สอย รวมทั้งสิ่งต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นเพื่อสื่อสารทางความเชื่อของกลุ่มชน สามารถแบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้

1. จิตรกรรม

จิตรกรรม เป็นการเขียนภาพที่มีกนิยมเขียนตามฝาผนังอุโบสถ พระวิหาร ผนังถ้ำ ผนังผ้า และกระดาษที่ส่วนใหญ่แสดงเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ หรือชาดก และ

ความเชื่อ ซึ่งแบ่งออกเป็น 9 ประเภท คือ

- 1.1 จิตรกรรมเกี่ยวกับศาสนา และความเชื่อของไทย
- 1.2 จิตรกรรมเกี่ยวกับศาสนา และความเชื่ออื่น ๆ
- 1.3 จิตรกรรมเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ไทย
- 1.4 จิตรกรรมเกี่ยวกับวรรณคดีไทย
- 1.5 จิตรกรรมเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ และวรรณคดีอื่น ๆ
- 1.6 จิตรกรรมเกี่ยวกับเรื่องราวในชีวิตรประจำวัน และขนบธรรมเนียม

ประเพณีไทย

- 1.7 จิตรกรรมเกี่ยวกับเรื่องราว และขนบธรรมเนียมประเพณีอื่น ๆ
- 1.8 จิตรกรรมร่วมสมัยไทย
- 1.9 จิตรกรรมร่วมสมัยอื่น ๆ

2. ประติมากรรม

ประติมากรรม เป็นงานปั้น งานแกะสลัก ทั้งพระพุทธรูป และรูปปั้น รูปแกะสลักอื่น ๆ ที่แสดงเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนา ความเชื่อ ประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และอื่น ๆ ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 9 ประเภท คือ

- 2.1 ประติมากรรมเกี่ยวกับศาสนา และความเชื่อไทย
- 2.2 ประติมากรรมเกี่ยวกับศาสนา และความเชื่ออื่น ๆ
- 2.3 ประติมากรรมเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ไทย
- 2.4 ประติมากรรมเกี่ยวกับวรรณคดีไทย
- 2.5 ประติมากรรมเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ และวรรณคดีอื่น ๆ
- 2.6 ประติมากรรมเกี่ยวกับเรื่องราวในชีวิตรประจำวัน และขนบธรรมเนียม

ประเพณีไทย

- 2.7 ประติมากรรมเกี่ยวกับเรื่องราวในชีวิตรประจำวัน และขนบธรรมเนียม
- 2.8 ประติมากรรมในพระพุทธศาสนา
- 2.9 ประติมากรรมร่วมสมัยอื่น ๆ

ประเพณีอื่น ๆ

3. สถาปัตยกรรม

สถาปัตยกรรม เป็นศิลปะของการออกแบบก่อสร้างทั้งที่เกี่ยวข้อกับศาสนา ที่อยู่อาศัย อาคารเกี่ยวกับธุรกิจ และสาธารณประโยชน์อื่น ๆ ซึ่งแบ่งออกเป็น 9 ประเภท คือ

- 3.1 สถาปัตยกรรมเกี่ยวกับศาสนพิธีไทย
- 3.2 สถาปัตยกรรมเกี่ยวกับศาสนพิธีอื่น ๆ
- 3.3 สถาปัตยกรรมเกี่ยวกับรัฐพิธีไทย
- 3.4 สถาปัตยกรรมเกี่ยวกับรัฐพิธีอื่น ๆ
- 3.5 สถาปัตยกรรมเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยไทย
- 3.6 สถาปัตยกรรมเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยอื่น ๆ
- 3.7 สถาปัตยกรรมเกี่ยวกับสาธารณประโยชน์ไทย
- 3.8 สถาปัตยกรรมเกี่ยวกับสาธารณประโยชน์อื่น ๆ
- 3.9 สถาปัตยกรรมเกี่ยวกับธุรกิจ

4. ศิลปหัตถกรรม

ศิลปหัตถกรรม เป็นผลงานที่ผลิตด้วยเครื่องมือหรือเครื่องทุ่นแรง โดยยึดวัสดุเป็นตัวกำหนดในการจำแนกประเภท ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 9 ประเภท คือ

- 4.1 ผลิตภณัฑ์ที่ทำจากดิน
- 4.2 ผลิตภณัฑ์ที่ทำจากหิน แร่ และปูน
- 4.3 ผลิตภณัฑ์ที่ทำจากโลหะ
- 4.4 ผลิตภณัฑ์ที่ทำจากไม้
- 4.5 ผลิตภณัฑ์ที่ทำจากไม้ไผ่ หวาย กระจูด กก ย่านลิเภา และเตย
- 4.6 ผลิตภณัฑ์ที่ทำจากพืชอื่น ๆ
- 4.7 ผลิตภณัฑ์ที่ทำจากกระดูก เขา และหนังสัตว์
- 4.8 ผลิตภณัฑ์ที่ทำจากเส้นใย
- 4.9 ผลิตภณัฑ์ที่ทำจากพลาสติก และแก้ว

5. โบราณคดี

โบราณคดี ในที่นี้ หมายถึง สถานที่ที่เป็นโบราณสถานไทยที่มีอายุเกิน

100 ปีขึ้นไป และกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนไว้แล้ว ซึ่งแบ่งออกเป็น 6 ประเภท คือ

- 5.1 โบราณสถานไทย
- 5.2 โบราณสถานอื่น ๆ
- 5.3 โบราณวัตถุไทย
- 5.4 โบราณวัตถุอื่น ๆ
- 5.5 ศิลปวัตถุไทย
- 5.6 ศิลปวัตถุอื่น ๆ

6. การวางผังเมืองและชุมชน

การวางผังเมืองและชุมชน หมายถึง การกำหนดหรือวางโครงการงานที่จะทำให้งานเป็นไปตามวัตถุประสงค์โดยมีเป้าหมาย หรือมีกำหนดกฎเกณฑ์ ฉะนั้น การวางผังเมืองก็คือการวางรูปแบบของผังเมืองให้เป็นไปตามกำหนดกฎเกณฑ์ที่วางเอาไว้ แบ่งออกเป็น

7 ประเภท คือ

- 6.1 ย่านสถานที่ราชการ
- 6.2 ย่านที่พักอาศัย
- 6.3 ย่านการค้า
- 6.4 ย่านพักผ่อนหย่อนใจ
- 6.5 ย่านศาสนาและความเชื่อ
- 6.6 ย่านเกษตรกรรม
- 6.7 ย่านอุตสาหกรรม

7. วัฒนธรรมสถานหรือแหล่งวัฒนธรรม

วัฒนธรรมสถานหรือแหล่งวัฒนธรรม หมายถึง สถานที่ซึ่งรวบรวมกิจกรรมวัตถุทางวัฒนธรรมไว้ รวมทั้งอุทยานประวัติศาสตร์ต่าง ๆ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

- 7.1 ศูนย์วัฒนธรรมหรือหอพิพิธภัณฑ์หรือพิพิธภัณฑ์
- 7.2 หมู่บ้านวัฒนธรรมหรือแหล่งวัฒนธรรม
- 7.3 สถาบันการศึกษาทางด้านวัฒนธรรม

หมวดที่ 4 หมวดการเล่น ดนตรี และการพักผ่อนหย่อนใจ

การเล่น ดนตรี และการพักผ่อนหย่อนใจ หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์แสดงออก

เพื่อสนองความต้องการทางด้านร่างกาย อารมณ์ และจิตใจ แบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้

1. การขับร้องและดนตรี

การขับร้องและดนตรี หมายถึง การขับร้อง การบรรเลงดนตรี และ การขับร้องประกอบการบรรเลงดนตรี รวมทั้งเพลง และดนตรีที่ใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ ได้แก่

- 1.1 การขับร้อง
- 1.2 การบรรเลงดนตรี
- 1.3 การขับร้องประกอบการบรรเลงดนตรี
- 1.4 เพลง และดนตรีที่ใช้ในพิธีกรรม
- 1.5 เครื่องดนตรี
- 1.6 วงดนตรี

ตัวอย่างของการขับร้องดนตรีภาคต่าง ๆ มีดังนี้

ภาคกลาง เช่น มโหรี ปี่พาทย์ ฯลฯ

ภาคใต้ เช่น เพลงนา วงกาหลอ เพลงบอก หมาโย่ง ลีเกป่า

ลิเกรำมะนา โนรา หนังตะลุง ฯลฯ

ภาคเหนือ เช่น จ้อย คำว ฮ่า ซอ (เพลง) สะล้อซอซึง ฯลฯ

ภาคอีสาน เช่น หมอลำ หมอแคน โปงลาง กันตรึม เจริญ ฯลฯ

2. ระบำรำฟ้อน

ระบำรำฟ้อน หมายถึง การเต้น ระบำ การรำ และการฟ้อน

ประกอบเสียงเพลงหรือดนตรีที่มีจุดหมายเพื่อความงดงามของศิลปการรำรำ และความสนุกสนานรื่นเริงบันเทิงใจโดยไม่ได้ดำเนินเป็นเรื่องราว และมักจะแสดงพร้อมกันเป็นหมู่ ถ้าเป็นชุดระบำแบบไทยเหนือ เรียกว่า "ฟ้อน" จึงเป็นเหตุให้เรียกว่า "ระบำรำฟ้อน" ซึ่งมีการแสดงตามภาคต่าง ๆ ดังนี้

ภาคกลาง เช่น ระบำนกเขา รำดาวดั่งส์ รำโบราณคดี ฯลฯ

ภาคใต้ เช่น ร่องเง็ง ตะลี้กีส ลำเกป่า ฯลฯ

ภาคเหนือ เช่น ฟ้อนเล็บ ฟ้อนเทียน ฟ้อนเงี้ยว ฯลฯ

ภาคอีสาน เช่น แสกเต้นสาก แข็งต่าง ๆ รำมวยโบราณ

เรือนอันเรคโนปติงตอง ฯลฯ

3. มหรสพ

มหรสพ หมายถึง การแสดงซึ่งเป็นเรื่องที่มีผู้แสดง และผู้ชมอยู่ในสถานที่เดียวกัน การแสดงของท้องถิ่นในแต่ละภาค ดังนี้

ภาคกลาง เช่น ลิเก ละครชาตรี ละครนอก โขน หนังใหญ่ ละครลิง ฯลฯ

ภาคใต้ เช่น โนรา ลิเกป่า หนังตะลุง เพลงบอก ฯลฯ

ภาคเหนือ เช่น ละครขอ ฯลฯ

ภาคอีสาน เช่น หมอลำเรื่อง หมอลำเพลิน ลิเกพื้นบ้าน ฯลฯ

4. เพลงเด็กและเพลงกล่อมเด็ก

เพลงเด็กและเพลงกล่อมเด็ก หมายถึง เพลงที่มีเนื้อความสั้น ๆ ไม่เป็นเพลงเฉพาะตัวของใคร ในเนื้อเพลงมีความหมายบ่งบอกถึงเรื่องราวความเป็นอยู่ และสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นอันเกิดจากความประทับใจของผู้แต่งโดยใช้ทำนองง่าย ๆ แบ่งได้เป็น 3 หมวดใหญ่ คือ

ก. บทกล่อมเด็ก เช่น เพลงนาฬิกา วัดโบสถ์ กาเหว่า เจ้าขุนทอง ฯลฯ

ข. บทปลอบเด็ก เช่น เพลงจิ้งจี้ ตังไข่ กุ๊กไก่ เจ้าการะเกด ฯลฯ

ค. บทเด็กเล่น เช่น เพลงรี้รีข้าวสาร มอญช้อนผ้า จุ่มจี โอนโกลนชา ฯลฯ

5. เพลงปฏิพากย์

เพลงปฏิพากย์ หมายถึง เพลงพื้นบ้านที่ใช้ร้องโต้ตอบกันระหว่างพ่อเพลงกับแม่เพลง ซึ่งเรียกว่า "การกระ" อาจแยกได้เป็น 2 ประเภท คือ

ก. เพลงโต้ตอบกันอย่างสั้น เป็นเพลงที่มีเนื้อความสั้น ๆ ง่าย ๆ

4 - 5 บรรทัด หรือร้องคนละท่อนก็จบเพลง ผู้เล่นที่ไม่ใช่พ่อเพลงแม่เพลงอาชีพก็สามารถร้องได้เพื่อความสนุกสนาน เช่น เพลงระบำ เพลงสงฟาง เพลงเต็นกำรำเคียว ฯลฯ

ข. เพลงโต้ตอบกันอย่างยาว เป็นเพลงที่ผู้เล่นต้องมีความชำนาญ ระดับพ่อเพลงแม่เพลงอาชีพซึ่งต้องใช้ความสามารถโต้ตอบกันได้นาน ๆ การที่จะร้องได้นาน ๆ ต้องสร้างเรื่องขึ้นเป็นชุด ภาษาเพลงเรียกว่า "ตบ" แบ่งตามลักษณะเนื้อร้อง ดังนี้

- ดับลักหาพาหนี เป็นเรื่องเกี่ยวกับชายชวนหญิงหนีตามไปอยู่กินด้วยกัน

- ดับส่วย เป็นเรื่องของการส่วยและแต่งงานกันตามประเพณี

- ดับเชิงซู้ เป็นเรื่องของผัวถูกเกณฑ์ไปทัพ ต่อมาเมียมีซู้เมื่อผัวกลับมา ก็ไปตามเมียกลับมา

- ดับตีหมาผัว เป็นเรื่องของเมียน้อยกับเมียหลวงทะเลาะกันเพราะแย่งผัว

- ตัวเบ็ดเตล็ด เป็นเรื่องของการแต่งเติม หรือแทรกลงไปในส่วนต่าง ๆ เพื่อยืดเวลาการเล่นออกไปได้ไม่มีที่สิ้นสุด

เพลงปฏิพากย์ที่มีการเล่นตามภาคต่าง ๆ ได้แก่

ภาคกลาง เช่น เพลงนอย ลำตัด เพลงเรือ เพลงอีแซว ฯลฯ

ภาคใต้ เช่น เพลงบอก ฯลฯ

ภาคเหนือ เช่น ซอคู่ จ้อยโต้ตอบ ฯลฯ

ภาคอีสาน เช่น หมอลำ เรือมอันเร ฯลฯ

6. การละเล่นพื้นบ้าน

การละเล่นพื้นบ้าน หมายถึง การละเล่นของท้องถิ่นเพื่อความสนุกสนานที่นิยมเล่นในเทศกาลต่าง ๆ ซึ่งบางประเภทแฝงความเชื่อไว้ด้วย การละเล่นพื้นบ้านของภาคต่าง ๆ ได้แก่

ภาคกลาง เช่น ฝีนางดั่ง ไม้จ๊กคอก ฯลฯ

ภาคใต้ เช่น กุลาตีไม้ หกสูง นางแมว นางครก แม่ศรี ฯลฯ

ภาคเหนือ เช่น เล่นไม้กางกะ ปล่อยโถม สงช้า ก้าโต้ ยิงบ้ำโยนหลุม หม่าชิงเสา งูกินหาง พัดราง ลูกชี่ไหล ฯลฯ

ภาคอีสาน เช่น ขาโถกเถก บักแป้น หมากลิ้ หมากอู่ ชันตุจั่วตึงต่าง หมากอี เล็งกลอง ฯลฯ

7. กีฬาและนันทนาการ

กีฬาและนันทนาการ หมายถึง การแข่งขันที่มีกติกาเป็นข้อกำหนด มีผู้แข่งขันเป็นกลุ่มหรือเดี่ยวก็ได้ กีฬานันทนาการที่นิยมเล่นตามภาคต่าง ๆ มีดังนี้

ภาคกลาง เช่น แข่งเรือยาว วิ่งเปี้ยว วิ่งวัวลาน ฯลฯ

ภาคใต้ เช่น ชนวัว ชนไก่ แข่งนกเขา แข่งเรือกอ และกัศปลา
แข่งเรือ แข่งเรือเพรียว ฯลฯ

ภาคเหนือ เช่น แข่งเรือ ชนกว้าง แข่งก๋อง ฯลฯ

ภาคอีสาน เช่น ส่างเขื่อน ชนแมงคาม ดึงครกดึงสาก หมากกึ่งเก็บ
แข่งโถกเถก ตีคลี่ ฯลฯ

8. การท่องเที่ยว

การท่องเที่ยว หมายถึง กิจกรรมทุกประเภทที่เกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยว
แยกเป็น 2 ประเภท คือ

8.1 การท่องเที่ยวระหว่างประเทศ กิจกรรมทุกประเภทที่เกี่ยวข้องกับ
นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ

8.2 การท่องเที่ยวภายในประเทศ กิจกรรมภายในประเทศทุกประเภท
ที่เกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยวภายในประเทศ รวมทั้งนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศด้วย

9. ธุรกิจเกี่ยวกับวัฒนธรรม

ธุรกิจเกี่ยวกับวัฒนธรรม หมายถึง กิจกรรมที่มีการจัดการและมีผลประโยชน์
ตอบแทนเกี่ยวกับทางด้านวัฒนธรรม เช่น จัดจำหน่ายแผ่นเสียง เทป รัชทำขวัญนาค ยกศาลพระภูมิ
งานหัตถกรรมพื้นบ้าน การประดิษฐ์เปลือกหอย ฯลฯ โดยจำแนกเป็น 3 ประเภท คือ

9.1 ธุรกิจพิธีกรรม

9.2 การจำหน่ายสื่อ

9.3 การจัดการด้านวัฒนธรรม

หมวดที่ 5 หมวดชีวิต ความเป็นอยู่ และวิทยาการ

ชีวิต ความเป็นอยู่ และวิทยาการ หมายถึง กิจกรรมการดำเนินชีวิตของบุคคล
หรือกลุ่มชนประกอบกับการคิดค้น และพัฒนา วิทยาการเพื่อเสริมสร้างความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น โดยอาศัย
บุคคลในท้องถิ่น หรือการรับเอาวัฒนธรรมต่างถิ่นมาปรับปรุงพัฒนาการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมยิ่งขึ้น
แบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้

1. เครื่องมือเครื่องใช้

เครื่องมือเครื่องใช้ หมายถึง วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ ที่นำมาใช้ในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งแบ่งออกเป็น 8 ประเภท คือ

- 1.1 เครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพ
- 1.2 เครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือน
- 1.3 อาวุธยุทธโศปกรณ์
- 1.4 เครื่องมือสื่อสาร
- 1.5 เครื่องมือเครื่องใช้สำหรับนักบวช
- 1.6 เครื่องใช้ประกอบพิธีทางศาสนา
- 1.7 เครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรมอื่น ๆ ซึ่งประกอบพิธีตามประเพณี

ท้องถิ่น เช่น การยกขันหมาก การทำขวัญ การโกนจุก เป็นต้น

- 1.8 เครื่องใช้ประจำตัวคนหรือสัตว์ เช่น เครื่องทรง ปิ่นปักผม กำไล กระดิ่งผูกคอวัว ควาย เป็นต้น

2. คหกรรมศาสตร์

คหกรรมศาสตร์ หมายถึง วิชาที่ว่าด้วยหลักโภชนาการ ความรู้เรื่องอาหาร ความรู้เรื่องเสื้อผ้า การแต่งกาย การดูแลบ้านที่อยู่อาศัย การอบรมดูแลเด็ก แบ่งออกเป็น 6 ประเภท คือ

- 2.1 อาหาร การประกอบ และการปรุงอาหารคาวหวาน เครื่องดื่ม
- 2.2 งานประดิษฐ์ การเย็บ ปัก ถักร้อย ทอ เพื่อใช้เป็นเครื่องประดับ หรือเครื่องใช้
- 2.3 การตัดเย็บเสื้อผ้า
- 2.4 การแต่งกาย
- 2.5 การตกแต่งบ้านเรือน
- 2.6 การอบรมและการเลี้ยงดูเด็ก การดูแลเด็กตั้งแต่อยู่ในครรภ์

ตลอดจนการอบรมเลี้ยงดูให้มีพัฒนาการในวัยต่าง ๆ

3. การสาธารณสุข

การสาธารณสุข หมายถึง การรักษา พยาบาล การป้องกัน และ

ส่งเสริมสุขภาพเพื่อให้ประชาชนสมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และสามารถดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ประเภท คือ

3.1 การอนามัย หมายถึง การสาธารณสุขพื้นฐานพื้นฐานทั่วไป

3.2 เอกสารตำรา และอุปกรณ์ทางการรักษาพยาบาล

3.3 วิธีการรักษาพยาบาล

3.4 ยาสมุนไพร คือ สารที่ใช้สำหรับบรรเทาบำบัด อาการเจ็บป่วยของมนุษย์ หรือสัตว์ได้จากพืช สัตว์ และแร่ธาตุ เช่น นำเมล็ดของพืชและเขาสัตว์มาสกัดเอาน้ำมันเพื่อใช้ทาแก้ปวดเมื่อย นำแร่ธาตุ เช่น กำมะถันใช้แก้โรคผิวหนังได้ และสิ่งอื่น ๆ ที่นำมาใช้ในการรักษาพยาบาล

3.5 โภชนาการ หมายถึง ระเบียบ วิธี ความเข้าใจ การเห็นคุณค่าในการรับประทานอาหาร และสารอาหาร

4. ที่อยู่อาศัย

ที่อยู่อาศัย หมายถึง ที่อยู่อาศัยที่เป็นบ้านเรือนซึ่งมีความแตกต่างกันระหว่างระยะเวลาในการอาศัย ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

4.1 ที่อยู่อาศัยชั่วคราว

4.2 ที่อยู่อาศัยถาวร

5. ชีวิตประวัติ

ชีวิตประวัติ หมายถึง ชีวิตประวัติของบุคคลสำคัญของท้องถิ่น โดยแบ่งออกเป็น 6 ด้าน ดังนี้

5.1 กีฬาและนันทนาการ

5.2 คหกรรมศาสตร์

5.3 พัฒนาคุณภาพชีวิต

5.4 มนุษยศาสตร์

5.5 วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี

5.6 ศิลปะ และการช่างศิลปะ

6. วิทยาการ

วิทยาการ หมายถึง ความรู้แขนงต่าง ๆ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

- 6.1 มนุษยศาสตร์
- 6.2 วิทยาศาสตร์ และ เทคโนโลยี
- 6.3 สังคมศาสตร์

7. อาชีพ

อาชีพ หมายถึง การประกอบอาชีพในลักษณะต่าง ๆ โดยแบ่งออกเป็น

3 ประเภท คือ

- 7.1 เกษตรกรรม
- 7.2 อุตสาหกรรม
- 7.3 บริการ หมายถึง อาชีพต่าง ๆ ที่ให้บริการ เช่น ข้าราชการ

พนักงาน และเจ้าหน้าที่งานบริการต่าง ๆ

จากการแบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น จะเห็นได้ว่ามีความแตกต่างกันออกไปทั้งทางด้านจุดมุ่งหมาย และหลักการปฏิบัติ สำหรับการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้จัดประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยยึดเกณฑ์ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติทั้ง 5 หมวด คือ

หมวดขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ และศาสนา

หมวดภาษา และวรรณกรรม

หมวดศิลปกรรม และโบราณคดี

หมวดการเล่น ดนตรี และการพักผ่อนหย่อนใจ

หมวดชีวิต ความเป็นอยู่ และวิทยาการ

สำหรับรายละเอียดของภูมิปัญญาท้องถิ่นในบางหมวด ผู้วิจัยได้ศึกษาเพิ่มเติมจากแหล่งข้อมูลอื่นที่ผู้วิจัยเห็นว่าสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในท้องถิ่นที่ได้นำมาใช้ และสมควรนำมาใช้ในการเรียนการสอนสังคมศึกษา ในเขตการศึกษา 5 (ประกอบด้วยจังหวัดกาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์ เพชรบุรี ราชบุรี สมุทรสงคราม และสุพรรณบุรี)

1.5 ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตการศึกษา 5 (ในเขตจังหวัดกาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์ เพชรบุรี ราชบุรี สมุทรสงคราม และสุพรรณบุรี)

หมวดที่ 1 หมวดขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ และศาสนา

สำหรับในหมวดที่ 1 หมวดขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ และศาสนา ผู้วิจัยได้ศึกษาตามแนวทางของยูฟ่า ทรัฟฟ์อยู่ไรรัตน์ (2536) ที่จำแนกประเภทของ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีไว้ 4 ประเภท คือ

1. ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อแบบพุทธ ได้แก่

1.1 ประเพณีทำบุญในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

ประเพณีทำบุญในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นประเพณีที่พุทธศาสนิกชนพึงปฏิบัติตามศาสนาพิธีทางพุทธศาสนาตามวัน เวลา และกิจที่พึงปฏิบัติตามที่ได้สืบทอดกันต่อ ๆ มาเพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตาย และเกิดความเป็นสิริมงคลต่อชีวิต ซึ่งได้แก่ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา และวันอาสาฬหบูชา

1.2 ประเพณีการบรรพชา และอุปสมบท

ประเพณีการบรรพชา และอุปสมบท เป็นประเพณีที่พุทธศาสนิกชนได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาเพื่อให้กุลบุตรได้ศึกษาพระธรรมวินัย และถือเป็นการแผ่ส่วนกุศลให้กับบิดามารดา และญาติพี่น้อง โดยจะกระทำในช่วงเวลาตั้งแต่เดือน 4 ถึงเดือน 8 เนื่องจากเป็นช่วงใกล้พรรษาหรือแล้วแต่โอกาส และความจำเป็น โดยมีเงื่อนไข และสภาพการณ์ที่แตกต่างกันไป

1.3 ประเพณีการตักบาตรเทโว

ประเพณีการตักบาตรเทโว เป็นประเพณีที่พุทธศาสนิกชนได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาในช่วงเทศกาลออกพรรษา ซึ่งตรงกับวันแรม 1 ค่ำเดือน 11 เพื่อทำบุญตักบาตรและถวายอาหารแด่พระสงฆ์ โดยมีอาหารที่สำคัญคือ "ข้าวต้มมัด"

1.4 ประเพณีทอดกฐิน - ผ้าป่า

ประเพณีทอดกฐิน-ผ้าป่า เป็นประเพณีที่พุทธศาสนิกชนได้ปฏิบัติสืบทอดกันมา เพื่อถวายเครื่องนุ่งห่ม และปัจจัยไทยทานที่พระสงฆ์จำเป็นต้องใช้ในการถือครองสมณเพศ โดยมีกำหนดระยะเวลาที่แตกต่างกันไป คือ การทอดกฐินจะกระทำในช่วงเวลาตั้งแต่แรม 1 ค่ำเดือน 11 ถึงขึ้น 15 ค่ำเดือน 1 (อ้าย) ส่วนการทอดผ้าป่าไม่ได้กำหนดระยะเวลาตายตัว

1.5 ประเพณีหล่อเทียนเข้าพรรษา

ประเพณีหล่อเทียนเข้าพรรษา เป็นประเพณีที่พุทธศาสนิกชนได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาในช่วงก่อนเทศกาลเข้าพรรษา เพื่อถวายเทียนแด่คณะสงฆ์ไว้เป็นเครื่องบูชาพระธรรม และใช้ประกอบพิธีกรรมของสงฆ์ในพระอุโบสถในช่วงเวลาเข้ามิด และตอนค่ำ

1.6 ประเพณีถวายผ้าอาบน้ำฝน

ประเพณีถวายผ้าอาบน้ำฝน เป็นประเพณีที่พุทธศาสนิกชนได้ปฏิบัติสืบต่อกันมา โดยกำหนดเวลาดั้งแต่แรม 1 ค่ำเดือน 7 ถึงขึ้น 15 ค่ำเดือน 8 เพื่อถวายผ้าให้พระสงฆ์สำหรับอาบน้ำฝน และเปลี่ยนผ้าที่เก่า และชำรุดจนไม่สามารถใช้ได้อีก

1.7 ประเพณีทำบุญสารทไทย

ประเพณีทำบุญสารทไทย เป็นประเพณีที่พุทธศาสนิกชนได้ปฏิบัติสืบต่อกันมา ซึ่งตรงกับวันแรม 15 ค่ำเดือน 10 เพื่อเป็นการถวายอาหารแด่พระสงฆ์ ซึ่งมีอาหารที่สำคัญ คือ "กระยาสารท" ประกอบกับการนำคุณค่าของอาหารไปใช้เป็นเครื่องเสริมกำลังใจในการเพาะปลูกพืชด้วยการนำกระยาสารทไปหว่านลงในนาข้าวเพราะเชื่อว่าจะทำให้ต้นกล้าเจริญงอกงาม และได้ผลผลิตดี รวมทั้งการแบ่งปันอาหารส่วนหนึ่งไปแจกจ่ายญาติพี่น้องจนทำให้เกิดความสนิทสนมกลมเกลียว รักใคร่สามัคคีกัน

1.8 ประเพณีเทศน์มหาชาติ

ประเพณีเทศน์มหาชาติ เป็นประเพณีที่พุทธศาสนิกชนได้ปฏิบัติสืบต่อกันมา โดยนิยมจัดในช่วงระหว่างเดือน 11 ถึงเดือน 1 (อ้าย) เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้ตระหนักในคุณค่า และความสำคัญในแนวทางการประพฤติปฏิบัติของพระพุทธเจ้าตั้งแต่อดีตชาติ และพร้อมที่จะปฏิบัติตามแนวทางดังกล่าว

1.9 ประเพณีทิ้งกระจาด

ประเพณีทิ้งกระจาด เป็นประเพณีที่พุทธศาสนิกชนนิกายมหายานอันเป็นชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตจังหวัดสมุทรสงคราม และสุพรรณบุรีได้กระทำสืบต่อกันมาในช่วงเวลาหลังสารทจีนไปแล้ว 3 วัน โดยการบริจาคสิ่งของที่จำเป็นในการดำรงชีพให้กับผู้ที่ขาดแคลน และผู้ยากไร้ เพื่อเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตาย

1.10 ประเพณีสงกรานต์

ประเพณีสงกรานต์ เป็นประเพณีที่ได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลานาน โดยจะตรงกับวันที่ 13 เมษายน ของทุกปี เมื่อถึงวันนี้พุทธศาสนิกชนจะพากันไปทำบุญที่วัด พร้อมกับปล่อยนก ปล่อยปลา และไปรดน้ำผู้ใหญ่เพื่อเป็นการขอพร ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลกับชีวิต เพื่อให้มีการพบปะกันระหว่างหนุ่มสาว และมีการเล่นที่สนุกสนาน

1.11 ประเพณีชักพระ

ประเพณีชักพระ เป็นประเพณีของชาวสมุทรสงครามซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่แรม 1 ค่ำเดือน 12 ถึงแรม 15 ค่ำเดือน 12 โดยวันแรกจะมีการอัญเชิญพระพุทธรูปมาประดิษฐานบนบกพลิกพา หรือล่องเรือไปตามลำน้ำเพื่อให้ชาวบ้านกราบไหว้แล้วนำมาประดิษฐานไว้ที่เดิม พอวันรุ่งขึ้นชาวบ้านจะนำดอกไม้ ธูป เทียนมาบูชา เพราะเชื่อว่าเป็นการทำบุญที่ได้กุศลแรง

1.12 ประเพณีสลากภัต

ประเพณีสลากภัต เป็นประเพณีที่พุทธศาสนิกชนกระทำสืบต่อกันมา โดยนิยมกระทำระหว่างเดือน 6 ถึงเดือน 8 ด้วยการถวายอาหาร และสิ่งของที่จำเป็นในการครองสมณเพศแด่พระสงฆ์ด้วยวิธีการจับสลาก

1.13 ประเพณีทำบุญสารทลาว

ประเพณีทำบุญสารทลาว เป็นประเพณีของชาวไทยที่มีเชื้อสายลาว ในเขตอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี โดยจะจัดในวันแรม 14 ค่ำเดือน 9 โดยมีการนำอาหาร และผลไม้ไปถวายพระ โดยเฉพาะอาหารประเภทข้าวดอก กระจ่างสารท กะละแม ข้าวเหนียวแดง และขนมกง ไปทำบุญที่วัดเพราะเชื่อว่าจะทำให้พืชผลมีความอุดมสมบูรณ์เจริญงอกงามดี

1.14 ประเพณีทำบุญหลังบ้าน

ประเพณีทำบุญหลังบ้าน เป็นประเพณีของชาวไทยเชื้อสายลาวพวน ในเขตอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี นิยมจัดในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 7 โดยการนำอาหารไปทำบุญตักบาตรแด่พระสงฆ์บริเวณหลังบ้าน เพื่อให้ครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข

1.15 ประเพณีพระเข้ากรรม

ประเพณีพระเข้ากรรม เป็นประเพณีของชาวไทยเชื้อสายลาวพวน ในเขตอำเภออู่ทอง และอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี นิยมจัดในเดือน 3 หรือ

เดือน 4 หลังออกพรรษาแล้ว และไม่ใช้เวลาทำงานของชาวบ้าน มีระยะเวลา 9 วัน โดยที่พระสงฆ์จะจำวัดบริเวณรอบพระอุโบสถเพื่อเป็นการปลงอาบัติ ซึ่งชาวบ้านจะนำอาหารถวายพระจำนวนมาก และมีมากมายหลายชนิดไปถวายพระ เพราะเชื่อว่าจะได้บุญมาก

ประเพณีที่เกี่ยวข้องเนื่องกับความเชื่อแบบพุทธ เป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน ทั้งนี้เพื่อความ เป็นสิริมงคลกับชีวิต ประกอบกับเป็นการสืบต่ออายุของพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ

2. ประเพณีที่เกี่ยวข้องเนื่องกับความเชื่อแบบพราหมณ์ ได้แก่

2.1 ประเพณีการเกิดของชาวไทยเชื้อสายมอญ

ประเพณีการเกิดของชาวไทยเชื้อสายมอญ ในเขตจังหวัดกาญจนบุรี เป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติเมื่อทารกคลอดได้จนมีอายุครบ 7 วัน โดยผู้เป็นพ่อแม่ และบุคคลในครอบครัว จะกระทำพิธีเรียกขวัญ โดยกำหนดขึ้นในเช้าของวันที่ 7 ด้วยการนำด้ายสีประจำวันเกิดของเด็ก มาผูกที่ข้อมือ พร้อมกับกล่าวเรียกขวัญ และกล่าวคำอวยพรให้มีความสุข และมีอายุยืน นอกจากนี้ยังมีกรให้สิ่งของ เสื้อผ้า และเงินทองกับเด็กอีกด้วย

2.2 ประเพณีแต่งงานของชาวไทยเชื้อสายลาวโซ่ง

ประเพณีแต่งงานของชาวไทยเชื้อสายลาวโซ่งในเขตจังหวัดเพชรบุรี และสุพรรณบุรีที่ได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาถึงการกำหนดฤกษ์ยามตามวัน เวลาที่ถือว่าเป็นมงคลโดยบุคคลผู้อาวุโสในบ้าน ทั้งในส่วนของฤกษ์หมั้น ฤกษ์แต่งงาน และสิ่งของที่เป็นมงคลต่อการแต่งงาน

2.3 ประเพณีลอยกระทง

ประเพณีลอยกระทง เป็นประเพณีที่ได้ปฏิบัติสืบทอดกันมา ซึ่งตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 12 ของทุกปี โดยมีการจัดเตรียมกระทงที่ทำจากวัสดุต่าง ๆ แล้วประดับด้วยดอกไม้ รูป เทียน แล้วนำไปลอยลงในแม่น้ำเพื่อเป็นการแสดงถึงการสำนึกในบุญคุณของแม่คงคาที่ได้ใช้ประโยชน์ ประกอบกับเป็นการขอขมาที่ได้ทิ้งสิ่งปฏิกูลลงสู่แม่น้ำลำคลอง

2.4 ประเพณีไหว้พระแช

ประเพณีไหว้พระแช เป็นประเพณีของชาวไทยเชื้อสายเขมร ในเขตจังหวัดสุพรรณบุรี เป็นประเพณีที่ได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 12 ของทุกปี ในบริเวณวัดภายในหมู่บ้านเพื่อบวงสรวง และไหว้พระจันทร์ ประกอบกับการเสี่ยงทายฝนประจำปี โดยมีพราหมณ์ผู้กระทำพิธีเสี่ยงทาย และมีพระสงฆ์ทำพิธีสวดคาถาควบคู่กันไปด้วย

ทั้งนี้เพื่อความศักดิ์สิทธิ์ของพิธี และความเป็นสิริมงคลกับชีวิตของผู้เข้าร่วมพิธี

ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อพราหมณ์ เป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติตาม "ผู้รู้" ที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดวัน เวลา สถานที่ สิ่งของ และวิธีจัดการทำพิธี ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้ถือปฏิบัติได้เกิดความมั่นใจในการดำรงชีวิต

3. ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการนับถือผี ได้แก่

3.1 ประเพณีเสนเรื่อน (.ฮ้อน)

ประเพณีเสนเรื่อน เป็นประเพณีดั้งเดิมของชาวไทยเชื้อสาย

ลาวโห่งที่อาศัยในเขตจังหวัดเพชรบุรี และสุพรรณบุรี ที่นิยมปฏิบัติกันเป็นประจำทุกปี หรือ 2 - 3 ปี ตามแต่โอกาสและฐานะทางการเงินของเจ้าของบ้าน โดยไม่กำหนดวันเวลาที่แน่นอน ยกเว้นในเดือน 9 และเดือน 10 เนื่องจากเชื่อว่าช่วงเวลาดังกล่าวผีบรรพบุรุษไปเป็นผีฟ้าอยู่บนสวรรค์ ซึ่งมีบุคคลที่เรียกว่า "หมอเสน" เป็นผู้กำหนดเวลา และดำเนินการตามพิธี ที่เริ่มขึ้นตั้งแต่เช้ามืด จนกระทั่งเสร็จพิธีในตอนสาย เป็นการเซ่นไหว้บรรพบุรุษด้วยอาหารที่เจ้าของบ้านจัดเตรียมไว้ และญาติพี่น้องนำมาให้ โดยพิธีนี้มีจุดประสงค์เพื่อเซ่นไหว้บรรพบุรุษ และเป็นการสร้างความสนิทสนมกันระหว่างญาติพี่น้อง

3.2 ประเพณีปักดง (ปากดง)

ประเพณีปักดง เป็นประเพณีดั้งเดิมของชาวไทยเชื้อสายลาวโห่ง

ที่อาศัยอยู่ในเขตจังหวัดเพชรบุรี และสุพรรณบุรี นิยมกระทำในช่วงที่เก็บเกี่ยวข้าวในช่วงแรก โดยมีผู้กระทำพิธีคือ "ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน" เป็นผู้ดำเนินการทำพิธีด้วยการนำอาหารที่เจ้าของบ้านได้จัดเตรียมไปเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษบนบ้าน และนำมาทำบุญที่ลานนวดข้าว ทั้งนี้เพื่อเป็นการไหว้ผีบรรพบุรุษ และเป็นการสร้างความสนิทสนมกันระหว่างญาติพี่น้อง

3.3 ประเพณีกินข้าวห่อ

ประเพณีกินข้าวห่อ เป็นประเพณีดั้งเดิมของชาวไทยเชื้อสาย

กะเหรี่ยง (ไทย-ตะนาวศรี) ที่อาศัยอยู่ในเขตจังหวัดกาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์ และราชบุรี นิยมทำในช่วงเดือน 9 ซึ่งไม่กำหนดวันตายตัวเพราะเชื่อว่าในเดือนนี้ขวัญหนีไปอยู่ตามป่าเขาโดยใช้เวลาจำนวน 2 วัน คือ วันเตรียมงาน เป็นวันที่จัดเตรียมข้าวห่อ (ข้าวเหนียวห่อด้วยใบตอง เป็นรูปสามเหลี่ยมแล้วนำไปต้มให้สุก) ในช่วงเย็นผู้อาวุโสที่สุดในบ้านจะเป็นผู้เรียกขวัญคนในบ้าน

เมื่อหัวหน้าหมู่บ้านส่งสัญญาณด้วยการยิงปืนหรือจุดประทัด ส่วนในวันรุ่งขึ้นช่วงเวลาเช้ามีคึกกระทำ พิธีเรียกขวัญอีกครั้ง จากนั้นจึงนำข้าวหอมจิมกับน้ำผึ้งไปเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษ แล้วทำพิธีเรียกขวัญบุคคลในบ้านด้วยการนำค้ายสีแดงผูกที่ข้อมือ จากนั้นจึงนำข้าวหอมมารับประทานร่วมกัน อีกทั้งยังมีการกระทำพิธีเรียกขวัญ และเลี้ยงข้าวหอมสำหรับแขกที่มาเยี่ยมอีกด้วย

3.4 ประเพณีบั้งไฟ

ประเพณีบั้งไฟ เป็นประเพณีดั้งเดิมของชาวไทยเชื้อสายลาวพวน และลาวเวียง ในเขตจังหวัดสุพรรณบุรีที่นิยมกระทำในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 6 เพื่อบูชาแกนฟ้าที่เชื่อว่าเป็นผู้คล่บันดาลให้ฝนตกตามฤดูกาล วันเตรียมงานจะเริ่มก่อนวันจริงหนึ่งวัน โดยบุคคลหรือคณะบุคคลได้ทำบั้งไฟตามขนาดที่ตนเองหรือคณะต้องการ พร้อมกับประดับตกแต่งให้สวยงาม เมื่อถึงเวลาเย็นของวันนั้นจึงร่วมกันแห่บั้งไฟไปรอบ ๆ หมู่บ้าน โดยมีการบรรเลงดนตรี และมีการเต้นรำอย่างสนุกสนาน เมื่อถึงตอนเช้าของวันดังกล่าวจึงทำพิธีจุดบั้งไฟ

3.5 ประเพณีงานปีผีผด

ประเพณีงานปีผีผด เป็นประเพณีดั้งเดิมของชาวบ้านในหมู่บ้านเพ็ญ ต.บาลโพธิ์ไร่หวาน อ.เภอเมือง จ.หวัดเพชรบุรี นิยมกระทำโดยไม่กำหนดเวลาที่แน่นอน เพื่อการบูชา และเช่นไหว้บรรพบุรุษ โดยมีการจัดพิธีกรรมอันเป็นประเพณีดังกล่าวจะแบ่งออกเป็นสองช่วงคือ ในช่วงเช้าคณะผู้ทำพิธีจะกระทำการเช่นไหว้บรรพบุรุษของหมู่บ้านด้วยอาหารคาวหวาน ส่วนในช่วงเวลากลางคืนเป็นพิธีการอัญเชิญร่างทรงเพื่อเป็นการทำนายโชคชะตาราศี และกิจกรรมเพื่อความสนุกสนาน

3.6 ประเพณีกำฟ้า

ประเพณีกำฟ้า เป็นประเพณีดั้งเดิมของชาวไทยเชื้อสายลาวพวน ในเขตอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี นิยมกระทำในวันขึ้น 3 ค่ำเดือน 3 ของทุกปี เพื่อเป็นการบูชาเทวดาผู้เป็นใหญ่ให้ท่านคล่บันดาลให้ตนเองมีความสุข และฝนตกตามฤดูกาล เมื่อถึงวันนี้จะมีการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ คือในตอนเช้าจะนำเอาอาหารชนิดต่าง ๆ โดยเฉพาะ "ข้าวหลาม" ไปทำบุญที่วัด เมื่อถึงเวลากลางคืนจะไปฟังพระสวดมนต์ที่วัด

4. ประเพณีเบ็ดเตล็ด ได้แก่

4.1 ประเพณีแข่งเรือยาว

การแข่งขันเรือยาว เป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาโดยมีการจัดแข่งขันกันในช่วงเทศกาลสำคัญ ในบริเวณวัดหรือสถานที่ที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำ ในเขตจังหวัดราชบุรี สมุทรสงคราม และสุพรรณบุรี โดยเรือที่เข้าร่วมแข่งขันแต่ละลำส่วนมากจะมีฝีพายที่มีจำนวนตั้งแต่ 36-45 คน การแข่งขันในแต่ละสถานที่จะมีกติกาที่แตกต่างกัน โดยเป็นกิจกรรมเพื่อความสนุกสนาน

4.2 ประเพณีแห่นางแมว

ประเพณีแห่นางแมว เป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาของชาวบ้านในแถบภาคกลางที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม นิยมทำในช่วงก่อนหว่านข้าวลงในนา ซึ่งกระทำขึ้นเพื่อขอฝนจากเทวดาให้ฝนตกตามฤดูกาล โดยการนำแมวใส่กรง แล้วหามไปพร้อมกับขบวนแห่ที่มีการตีกลองยาว และเต้นรำอย่างสนุกสนาน โดยจะแห่ไปในหมู่บ้านจนกว่าจะเลิกกลางคืนไปเองหรือฝนตก

สำหรับเรื่องความเชื่อซึ่ง ยูพา ทรัพย์อุไรรัตน์ (2536) ได้ระบุไว้ถึง 15 ประเภทนั้น ผู้วิจัยได้เลือกสรรเฉพาะความเชื่อที่ถือปฏิบัติอย่างแพร่หลายภายในเขตการศึกษา 5 ได้ 7 ประเภท ได้แก่

1. ความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดการตาย

สืบเนื่องมาจากสมัยโบราณ ความเจริญทางด้านทางการแพทย์ยังล้าสมัย จึงทำให้เกิดข้อห้าม และข้อปฏิบัติในเรื่องดังกล่าว ทั้งนี้ เพื่อความปลอดภัยของชีวิต อย่างไรก็ตาม สถานการณ์ปัจจุบันวิทยาการทางการแพทย์มีความเจริญก้าวหน้า และทันสมัยมากขึ้นความเชื่อที่ถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดเริ่มลดความสำคัญลงไป ซึ่งสามารถยกตัวอย่างได้บางประการ ดังนี้

ห้ามหญิงมีครรภ์อาบน้ำ หรือลูบตัวตอนกลางคืนหรือในที่มืดเพราะอาจสิ้นลมเป็นอันตรายถึงแก่ชีวิตได้

2. ความเชื่อเกี่ยวกับบุญ-บาป, นรก-สวรรค์

ความเชื่อที่เกี่ยวข้องเนื่องมาจากพระพุทธศาสนาที่เชื่อว่ามนุษย์มีการเวียนว่ายตายเกิดตามกรรมที่ตนได้กระทำไว้ในอดีตชาติจึงเป็นมูลเหตุให้เกิดความเชื่อสอดคล้องกับเรื่องดังกล่าว ซึ่งสามารถยกตัวอย่างได้บางประการ ดังนี้

นรก-สวรรค์ มีจริง ถ้าใครทำดีจะมีบุญเมื่อตายไปจะได้ขึ้นสวรรค์
แต่ถ้าทำชั่วจะเป็นบาปเมื่อตายไปจะตกนรก

3. ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม

ความเชื่อที่เกิดจากการสังเกต และบันทึกจำนวนครั้งของเหตุการณ์
ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา เป็นการยึดถือเพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้เกิดความมั่นใจ และเป็นที่ยึดทางใจ
ซึ่งสามารถยกตัวอย่างไว้บางประการ ดังนี้

การปลูกบ้านต้องยึดถือฤกษ์ดีเพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขของผู้อาศัย

4. ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผีสงนางไม้ และเทพารักษ์

ความเชื่อที่ถือปฏิบัติกันมาเป็นเวลานานโดยไม่สามารถหาเหตุผล
มาอธิบายได้จึงทำให้เข้าใจไปว่าเป็นผู้มีอิทธิพลของผู้มีอำนาจเหนือกว่าตน และเชื่อว่าเป็น
สิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงเกิดแนวทางการปฏิบัติเพื่อให้เกิดความมั่นใจ และสบายใจในการดำรงชีวิต
ซึ่งสามารถยกตัวอย่างไว้บางประการ ดังนี้

ชาวสมุทรสงครามเชื่อว่า ก่อนออกทะเลถ้าบนบานศาลกล่าวต่อ
สมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ด้วยประทัดจะบังเกิดความโชคดี

5. ความเชื่อเกี่ยวกับจำนวนนับ

ความเชื่อที่ไม่สามารถหาเหตุผล หรือที่มาเกี่ยวกับการปฏิบัติได้
แต่สันนิษฐานได้ว่าเป็นการกระทำที่ปฏิบัติเพื่อความเป็นสิริมงคลกับชีวิต ซึ่งสามารถยกตัวอย่างไว้
บางประการ ดังนี้

การนิมนต์พระมาสวดมนต์ในงานมงคลให้ใช้จำนวนคี่ ส่วนใหญ่จำนวน 9 รูป

6. ความเชื่อเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ

ความเชื่อที่เกี่ยวกับการสังเกตสภาพธรรมชาติ ด้วยเหตุผลจากความจำเป็น
ที่ต้องอาศัย และพึ่งพาธรรมชาติอยู่ตลอดเวลา ซึ่งสามารถยกตัวอย่างไว้บางประการ ดังนี้

ถ้าต้องการเจาะบ่อน้ำ ควรขุดบริเวณที่มีต้นไม้ใหญ่มีนกจำนวนมาก และ
มีอากาศเย็นสบายเพราะเชื่อว่ามีตาน้ำอยู่บริเวณนั้น

7. ความเชื่อเบ็ดเตล็ด ซึ่งสามารถยกตัวอย่างบางประการ ดังนี้

พุทธศาสนิกชนเชื่อว่า ถ้าทำบุญกวาดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ที่ล่วงลับ
ไปแล้วด้วยสิ่งของใด ๆ บุคคลผู้นั้นก็จะได้รับสิ่งนั้น ๆ ด้วย

การประพจน์ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี และความเชื่อ ทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ การนับถือผี และเบ็ดเตล็ด เป็นแนวทางการปฏิบัติที่สมเหตุสมผล เฉพาะเหตุการณ์ สถานที่ และบุคคล ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของผู้ปฏิบัติที่ควรใช้สติปัญญาในการพิจารณาตัดสินใจเพื่อปฏิบัติตนอย่างเหมาะสม และมีทัศนคติที่ดีต่อผู้ที่ได้ประพจน์ปฏิบัติตามประเพณี และความเชื่อดังกล่าว

(ดูรายละเอียดภาคผนวก ง หน้า 162)

ส่วนภูมิปัญญาท้องถิ่นหมวดที่ 2-5 นั้น ผู้วิจัยได้ยึดตามแบบของคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ โดยคัดเลือกเฉพาะ เรื่องที่เหมาะสมกับการเรียนการสอนสังคมศึกษา และตามที่ยปรากฏอยู่ในเขตการศึกษา 5 ในปัจจุบันเท่านั้น

หมวดที่ 2 หมวดภาษา และวรรณกรรม

ความรู้ในหมวดภาษา และวรรณกรรม มีดังนี้

1. วรรณกรรมท้องถิ่น

วรรณกรรมท้องถิ่น เป็นงานเกี่ยวกับหนังสือที่มีอยู่ในภาคต่าง ๆ หรือในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ ทั้งที่บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร และไม่มีการบันทึกเพียงจดจำสืบทอดกันมา โดยเป็นการแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับความรู้เฉพาะถิ่น พระพุทธศาสนา และวิถีการดำเนินชีวิตของคนในแต่ละยุคสมัย วรรณกรรมท้องถิ่นที่สามารถพบได้ในเขตนี้ ได้แก่

1.1 พระมาลัยกลอนสวดฉบับเพชรบุรี

หนังสือพระมาลัยกลอนสวด เป็นงานเขียนที่จัดทำขึ้นใหม่ หรือคัดลอกของเดิมที่แสดงเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และวิถีการดำรงชีวิตของบุคคลสมัยนั้นที่พระสงฆ์ได้เขียนบันทึกไว้ในหนังสือเพราะเชื่อว่าจะก่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต

1.2 นิราศลูกช้างล้านวนนายต่วน จังหวัดเพชรบุรี

นิราศลูกช้าง เป็นงานเขียนของนายต่วน ชาวเพชรบุรีที่เขียนบรรยายเกี่ยวกับสภาพสังคมและ เศรษฐกิจของจังหวัดเพชรบุรีในสมัยนั้น ประกอบกับเรื่องราวการเดินทางไปเตรียมงานรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการเสด็จประพาส ณ เขาลูกช้าง ใน พ.ศ. 2492 โดยมีลักษณะการเขียนที่ขึ้นต้นด้วยโคลงสี่สุภาพ และกลอนสี่สุภาพ

1.3 นิราศลึงกา

นิราศลึงกา เป็นหนังสือที่สันนิษฐานว่าพระรूपหนึ่งในจังหวัดเพชรบุรี เขียนขึ้นในปี พ.ศ.2450 เพื่อบรรยายการเดินทางไปนมัสการพระทันตธาตุของพระพุทธเจ้า ณ เมืองลึงกา โดยลักษณะการเขียนเป็นกลอนเพลงยาว และขึ้นต้นด้วยวรรคสี่บาท และมีบทเสริม 7 คำกลอน

2. ภาษาถิ่น และภาษาชนต่างกลุ่ม

2.1 ภาษาถิ่น

ภาษาถิ่นเป็นภาษาพูดที่มีสำเนียง และภาษาที่แตกต่างไปจากภาษากลาง (ภาษากรุงเทพ) ภาษาถิ่นเป็นภาษาที่คนในท้องถิ่นใช้สื่อสารกันเข้าใจได้เป็นอย่างดี และสืบทอดมาเป็นเวลานานจนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ภาษาถิ่นที่สามารถพบได้ในเขตนี้ ได้แก่

2.1.1 ภาษาจังหวัดกาญจนบุรี

2.1.2 ภาษาถิ่นจังหวัดเพชรบุรี

2.1.3 ภาษาถิ่นจังหวัดสุพรรณบุรี

2.2 ภาษาชนต่างกลุ่ม

ภาษาชนต่างกลุ่ม (ภาษาชนพื้นเมือง) เป็นภาษาพูดของกลุ่มคนที่มีเชื้อสายเดียวกันที่มีภาษาพูดที่แตกต่างไปจากภาษากลาง (ภาษากรุงเทพ) ภาษาชนต่างกลุ่มเป็นภาษาที่คนภายในกลุ่มใช้สื่อสารกันเข้าใจได้เป็นอย่างดี และสืบทอดมาเป็นเวลาช้านานจนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะภายในกลุ่ม ภาษาชนต่างกลุ่มที่สามารถพบได้ในเขตนี้ ได้แก่

2.2.1 ภาษากะเหรี่ยง

2.2.2 ภาษามอญ

2.2.3 ภาษาลาวโซ่ง

3. นิทาน

นิทาน เป็นเรื่องราวที่เล่าสืบทอดกันมาด้วยคำพูด โดยมีเนื้อเรื่อง สถานที่ และตัวละครเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน และให้แง่คิดในการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมปัจจุบัน นิทานที่สามารถพบได้ในเขตนี้ ได้แก่

3.1 นิทานเรื่อง ตาม่องล่าย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

เรื่องราวที่เล่าถึงความเป็นมาในการเกิดสถานที่ต่าง ๆ ที่ปรากฏในเรื่องเล่า เช่น เขาสามร้อยยอด เขาเจ้าลาย เขาตาม่องล่าย ฯลฯ และ ทรัพยากรธรรมชาติในทะเล เช่น สำหร่าย หอยหมาก ฯลฯ เป็นเรื่องเล่าที่ให้ผู้ฟังได้รู้จักใช้สติปัญญาในการคิดพิจารณาที่มาของชื่อสถานที่ และมูลเหตุการเกิดสถานที่ระหว่างเนื้อหาที่เล่า เป็นนิทานกับสภาพความเป็นจริงที่ปรากฏในปัจจุบัน

3.2 นิทานเรื่อง โบสถ์เมี้ยน้อยเมียบลวง จังหวัดเพชรบุรี

เรื่องราวที่เล่าเกี่ยวกับเศรษฐกิจเกี่ยวกับการปฏิบัติตนต่อเรื่อง ความรักระหว่างภรรยาหลวงกับภรรยาหน้า โดยใช้โบราณสถานทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องสอนใจ

3.3 นิทานเรื่อง ชาวเมืองเพชรกับชาวเมืองสุพรรณ จังหวัดเพชรบุรี

และจังหวัดสุพรรณบุรี

เรื่องราวที่เล่าเกี่ยวกับความสามารถในการเอาตัวรอดของหนุ่ม ชาวสุพรรณบุรี ที่ได้ไปเที่ยวที่เมืองเพชรบุรีแล้วกล่าวคำพูดที่ไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ในขณะนั้น

3.4 นิทานเรื่อง ทำไมเสือมีลาย จังหวัดราชบุรี

เรื่องราวที่เล่าเกี่ยวกับความสามารถของนายพรานที่สามารถ รอดชีวิตมาจากเสือโคร่งตัวหนึ่ง และที่มาของการเกิดลายบนตัวเสือโคร่ง

3.5 นิทานเรื่อง คนหัวควาใจดำ จังหวัดสมุทรสงคราม

เรื่องราวที่เล่าเกี่ยวกับชีวิตของนายพรานที่ได้ช่วยเหลือมนุษย์ และสัตว์ไว้ครั้งหนึ่ง ต่อมาเมื่อได้ไปเกี่ยวข้องกับมนุษย์ผู้นั้นจึงทำให้ได้รับความทุกข์อย่างสาหัส แต่ในที่สุดก็สามารถรอดชีวิตมาได้จากการช่วยเหลือของสัตว์

3.6 นิทานเรื่อง ขุนช้างขุนแผน จังหวัดสุพรรณบุรี

เรื่องเล่าเกี่ยวกับสภาพการดำเนินชีวิตในครอบครัวของ "ขุนแผน" อันเป็นตัวละครเอกของเรื่องที่ต้องเผชิญกับปัญหาครอบครัวที่มีสาเหตุมาจากผู้ใหญ่ และตนเอง จนเกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ มากมาย และในที่สุดก็ต้องสูญเสียภรรยา คือ "นางวันทอง" จนเกิดเป็นตำนานที่เล่ากันมาเป็นเวลาช้านาน

4. วาทกรรม

วาทกรรมเป็นคำพูดที่บุคคลสำคัญในท้องถิ่นได้กล่าวขึ้นมา เพื่อเป็นคติสอนใจให้กับบุคคลได้นำไปใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ ได้แก่ โจวาทของหลวงพ่อบิเยม วัดเกาะหลัก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เช่น

"ความชั่วไม่ทำเสียเลยดีกว่า เพราะความชั่วยอมเผาผลาญผู้กระทำ ภายหลัง ส่วนความดีทำแล้วไม่เผาผลาญผู้กระทำในภายหลัง ทำนั้นแหละดีกว่า"

5. ภาษิต

ภาษิตเป็นคำพูดที่ใช้เป็นคติสอนใจให้คนในสังคมได้ถือปฏิบัติ เช่น ภาษิตชาวมอญ กล่าวไว้ว่า ขาของตัวย่าถกให้เขาดู หมายถึง การเปรียบเทียบสำนวนของไทยที่ว่าสาวไส้ให้กากิน

การสืบทอดเรื่องราวอันเกิดจากรู้ความคิดในลักษณะที่เป็นงานเขียน ภาษาพูด เรื่องเล่า และคำพูดที่เป็นคติธรรมอันเป็นเรื่องราวเฉพาะถิ่นนับว่าเป็นสิ่งทรงคุณค่ากับบุคคลที่ได้เรียนรู้ในเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างดีเพราะเป็นการพัฒนาความรู้ความคิด และก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในความสามารถของบุคคลในท้องถิ่นซึ่งควรค่าแก่การยกย่องเป็นอย่างยิ่ง

(ดูรายละเอียดในภาคผนวก ง หน้า 181)

หมวดที่ 3 หมวดศิลปกรรม และโบราณคดี

ความรู้ในหมวดศิลปกรรม และโบราณคดี มีดังนี้

1. จิตรกรรม

จิตรกรรมเป็นการเขียนภาพระบายสีลงบนพื้นผิวของสิ่งต่าง ๆ ได้แก่ ฝาผนัง ไม้ กระดาษ กระดาษ และผ้า ที่แสดงเรื่องราวเกี่ยวกับเรื่องทั่ว ๆ ไปส่วนใหญ่เป็นเรื่องของพุทธประวัติ หรือชาดกที่ปรากฏอยู่ในสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งสามารถพบได้ 2 ประเภท ดังนี้

1.1 ภาพจิตรกรรมเกี่ยวกับศาสนา และความเชื่อไทย ได้แก่

ภาพจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถ วิหาร และศาลาในเขตจังหวัดสมุทรสงคราม เพชรบุรี และสุพรรณบุรี เป็นภาพเขียนสีฝุ่น และสีน้ำมันแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับเทพชุมนุม และพุทธประวัติ

1.2 จิตรกรรมเกี่ยวกับเรื่องราวในชีวิตรประจำวัน ได้แก่

ภาพจิตรกรรมบนฝาผนังอุโบสถวัดมหาสมณาราม อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี เป็นภาพเขียนสีฝุ่นที่แสดงราวเกี่ยวกับสภาพชีวิตของชาวเพชรบุรีในช่วงเวลาร่วมสมัยกับผู้วาด

2. ประติมากรรม

ประติมากรรมที่เกี่ยวกับการปั้น งานแกะสลักพระพุทธรูป และรูปปั้นรูปแกะสลักอื่น ๆ เกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ สำหรับประติมากรรมที่พบในเขตนี้ คือ ประติมากรรมเกี่ยวกับพระพุทธรูปที่เกี่ยวกับพระพุทธรูป ได้แก่

2.1 หลวงพ่อวัดเขาตะเครา จังหวัดเพชรบุรี

2.2 หลวงพ่อวัดบ้านแหลม จังหวัดสมุทรสงคราม

2.3 หลวงพ่อโต จังหวัดสมุทรสงคราม

2.4 หลวงพ่อโตหรือหลวงพ่อบ้านป่าเลไลยก์ จังหวัดสุพรรณบุรี

พระพุทธรูปเป็นพุทธประติมากรรมที่สร้างขึ้นมาเพื่อเป็นเครื่องสักการบูชาให้เกิดความเป็นสิริมงคลกับชีวิตของผู้กราบไหว้และนับถือ อีกทั้งยังเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและเป็นกำลังใจอีกด้วย

3. สถาปัตยกรรม

สถาปัตยกรรม เป็นศิลปะอีกแขนงหนึ่งที่ได้มีการคิดค้นมาเพื่อถ่ายทอดความรู้ในด้านการออกแบบอันเป็นเอกลักษณ์ เฉพาะที่ผู้สร้างได้คิดขึ้นมาได้อย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมโดยใช้วัสดุจากธรรมชาติ สำหรับสถาปัตยกรรมที่พบได้ในเขตนี้ คือ สถาปัตยกรรมเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยของไทย ได้แก่ เรือนไทย

4. ศิลปหัตถกรรม

ศิลปหัตถกรรม เป็นผลงานที่ผลิตด้วยเครื่องมือหรือเครื่องทุ่นแรง โดยยึดวัสดุเป็นตัวกำหนดในการจำแนกประเภทศิลปหัตถกรรม ซึ่งสามารถพบได้ 5 ประเภท คือ

4.1 ผลิตภัณฑ์ที่ทำจากดิน ได้แก่ เครื่องปั้นดินเผา ในจังหวัดราชบุรี

4.2 ผลิตภัณฑ์ที่ทำจากปูน ได้แก่ การทำปูนปั้น ในจังหวัดเพชรบุรี

4.3 ผลิตภัณฑ์ที่ทำจากโลหะ ได้แก่ การทำทอง ในจังหวัดเพชรบุรี และการทำเครื่องทองเหลือง ในจังหวัดราชบุรี

4.4 ผลิตภัณฑ์ที่ทำจากไม้ ได้แก่ เครื่องจักรสาน ในเขต จังหวัดกาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์ เพชรบุรี ราชบุรี สมุทรสงคราม และสุพรรณบุรี

4.5 ผลิตภัณฑ์ที่ทำจากหนังสัตว์ ได้แก่ การแกะสลักหนังใหญ่ ในจังหวัดราชบุรี

4.6 ผลิตภัณฑ์ที่ทำจากเส้นใย ได้แก่ การทอผ้าของชาวบ้านไร่ การทอผ้าตีนจก ในเขตจังหวัดราชบุรี และการทอผ้าของชาวไทยที่มีเชื้อสายลาวโซ่งในเขต จังหวัดเพชรบุรี และสุพรรณบุรี

5. วัฒนธรรมสถานหรือแหล่งวัฒนธรรม

วัฒนธรรมสถานหรือแหล่งวัฒนธรรมเป็นสถานที่ซึ่งรวบรวมความรู้ ความคิด และสิ่งของต่าง ๆ ที่ปรากฏในท้องถิ่น ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

5.1 ศูนย์วัฒนธรรมหรือหอพิพิธภัณฑ์หรือพิพิธภัณฑสถาน ซึ่งแหล่งความรู้ ที่พบได้ในเขตนี้นี้ ได้แก่

5.1.1 พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านไทยโซ่ง อำเภอเขาชัยยอด จังหวัดเพชรบุรี

5.1.2 พิพิธภัณฑ์ประจำจังหวัดจังหวัดราชบุรี อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

5.1.3 พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

5.1.4 ศูนย์สืบทอดศิลปะผ้าจากโบราณ (ผ้าตีนจก) อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

5.1.5 ศูนย์วัฒนธรรมโรงเรียนศรีทรสมุทร อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

5.1.6 อุทยานพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

5.1.7 พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอู่ทอง อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

5.1.8 พิพิธภัณฑ์ชาวนาไทย อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี

5.2 หมู่บ้านวัฒนธรรม หรือแหล่งวัฒนธรรม ได้แก่

หมู่บ้านหรือสถานที่ที่อยู่ภายในท้องถิ่น ได้แก่ หมู่บ้าน วัด
สถานประกอบการเอกชน และสถานที่ราชการในจังหวัดต่าง ๆ ของเขตการศึกษา 5

5.3 สถาบันการศึกษาทางด้านวัฒนธรรม ได้แก่

5.3.1 ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมประจำจังหวัดกาญจนบุรี สถาบันราชภัฏ
กาญจนบุรี อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี

5.3.2 ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมประจำจังหวัดประจวบคีรีขันธ์
โรงเรียนประจวบวิทยาลัย อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

5.3.3 ศูนย์วัฒนธรรมประจำจังหวัดเพชรบุรี สถาบันราชภัฏเพชรบุรี
อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

5.3.4 ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมประจำจังหวัดราชบุรี สถาบันราชภัฏ
หมู่บ้านจอมบึง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี

5.3.5 ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมประจำจังหวัดสมุทรสงคราม โรงเรียน
ถาวรานุกุล อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

5.3.6 ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมประจำจังหวัดสุพรรณบุรี โรงเรียนสงวนหญิง
อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี

5.3.7 ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภูมิภาคตะวันตก อำเภอเมือง
จังหวัดสุพรรณบุรี

5.3.8 ศูนย์ข้อมูลภูมิภาคตะวันตก มหาวิทยาลัยศิลปากร
อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

5.3.9 ห้องสมุด และห้องศูนย์สื่อการเรียนการสอนในโรงเรียน

5.3.10 ห้องสื่อการเรียนการสอนประจำหมวดวิชาสังคมศึกษา
และหมวดวิชาภาษาไทยในโรงเรียน

ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในลักษณะที่เป็นการถ่ายทอดความรู้ ความคิดออกมาให้
เห็นเป็นรูปธรรมอย่างเด่นชัดทั้งในลักษณะที่เป็นกิจกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม
และศิลปหัตถกรรม โดยการรู้จักใช้สติปัญญาอันชาญฉลาดดัดแปลงวัสดุที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติมา

อำนวยการประโชยชนแก่ตนซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาคุณค่าทางจิตใจ และการนำประโชยชนมาใช้สอย ในการดำรงชีวิต ดังปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในแหล่งวิทยาการภายในท้องถิ่น

(ดูรายละเอียดในภาคผนวก ง หน้า 192)

หมวดที่ 4 หมวดการเล่นดนตรี และการพักผ่อนหย่อนใจ

ความรู้ในหมวดการเล่นดนตรี และการพักผ่อนหย่อนใจ มีดังนี้

1. การขับร้อง และดนตรี

การขับร้องและดนตรี หมายถึง การขับร้อง การบรรเลงดนตรี และการ ขับร้องประกอบการบรรเลงดนตรี ได้แก่

1.1 การเล่นกลองยาว

การเล่นกลองยาว นิยมเล่นในเขตจังหวัดกาญจนบุรี

ประจวบคีรีขันธ์ เพชรบุรี ราชบุรี สมุทรสงคราม และสุพรรณบุรี เป็นการ เล่นในลักษณะการขับร้อง ประกอบการเล่นดนตรีที่มีผู้เล่นเป็นคณะ โดยมีผู้ตีกลองผู้รำยรำ และผู้ร้องเพลง หรือบุคคลเดี่ยว ที่ทำหน้าที่เป็นผู้ตีกลอง ผู้ช่วยรำ และผู้ร้องเพลง สำหรับผู้รำยรำจะแบ่งเป็นฝ่ายชาย/ฝ่ายหญิง หรือบุคคลเดี่ยว โดยมีเนื้อร้อง และทำนองการตีกลองที่สอดคล้องกัน นิยมเล่นในงานวันนักขัตฤกษ์ เพื่อความสนุกสนานรื่นเริง

1.2 รำแคน

รำแคน เป็นการ เล่นพื้นเมืองของชาวไทยเชื้อสายลาวพวน

ในจังหวัดราชบุรี เป็นการ เล่นในลักษณะการบรรเลงร่วมกันเป็นคณะ โดยมีผู้เป่าแคน และมีผู้รำยรำทั้ง ชายและหญิง นิยมเล่นในงานวันนักขัตฤกษ์เพื่อความสนุกสนานรื่นเริง

2. มหรสพ

มหรสพ เป็นการแสดง, เรื่องราวต่าง ๆ ทั้งที่มีผู้แสดง และผู้ชมที่อยู่ใน สถานที่เดียวกัน มหรสพที่พบได้ในเขตนีี้ ได้แก่

2.1 การเชิดหุ่นกระบอก

การเชิดหุ่นกระบอก เป็นการแสดงพื้นบ้านของจังหวัดสมุทรสงคราม ที่มีการ เชิดหุ่นประกอบการร้องเพลง และมีดนตรีประกอบ เรื่องราวที่ใช้ในการเชิดหุ่นเป็น เรื่อง ในวรรณคดีไทย เช่น พระอภัยมณี สังข์ทอง ฯลฯ

2.2 การเชิดหนังใหญ่

การเชิดหนังใหญ่ เป็นการแสดงพื้นบ้านของจังหวัดราชบุรี ซึ่งเป็นมหรสพชั้นสูงที่บุคคลที่เกี่ยวข้องทั้งหมดต้องอาศัยทักษะ และความสามารถเฉพาะตัวสูง พร้อมกับแสดงอย่างสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้เชิดตัวหนัง ผู้บรรเลงดนตรี และผู้พากย์เสียง

3. เพลงเด็กและเพลงกล่อมเด็ก

เป็นเพลงที่มีเนื้อความสั้น ๆ ที่บรรยายเกี่ยวกับความเป็นอยู่ และสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นอันเกิดจากความประทับใจของผู้แต่ง เพลงเด็กและเพลงกล่อมเด็กที่สามารถพบได้ในเขตนี้ ได้แก่

3.1 บทเด็กเล่น ได้แก่ มอญซ่อนผ้า และรีรีข้าวสาร

3.2 บทกล่อมเด็ก ได้แก่ เพลงกาเหว่า

4. กีฬาและนันทนาการ

กีฬาและนันทนาการ เป็นการแข่งขันท้าทายที่มีกติกาเป็นข้อกำหนด ที่มีผู้แข่งขันเป็นกลุ่มและคนเดียว ได้แก่

4.1 มวยทะเล

มวยทะเล เป็นกีฬาพื้นบ้านในจังหวัดเพชรบุรี และประจวบคีรีขันธ์

4.2 การเล่นวีนวูลาน

การเล่นวีนวูลาน เป็นกีฬาพื้นบ้านในบจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และจังหวัดเพชรบุรี

5. เพลงปฏิพากย์

เพลงปฏิพากย์ หมายถึง เพลงพื้นเมืองที่มีการร้องโต้ตอบกันระหว่างชายหญิง โดยมีเนื้อร้องเป็นการโต้ตอบ และการเกี่ยวพาราสีระหว่างกัน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อความสนุกสนาน และผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อยจากการทำงานหรือขณะทำงาน ลักษณะการร้องเป็นแบบกลอนสดซึ่งแบ่งฝ่ายชาย-หญิง โดยหัวหน้าฝ่ายชาย เรียกว่า "พ่อเพลง" และหัวหน้าฝ่ายหญิง เรียกว่า "แม่เพลง" โดยมีสมาชิกคนอื่น ๆ ของแต่ละฝ่ายที่เรียกว่า "ลูกคู่" ที่มีหน้าที่ร้องรับ และปรบมือให้จังหวะ การเล่นเพลงปฏิพากย์ นิยมเล่นในงานวันนักขัตฤกษ์หรือเมื่อมีผู้จัดหาแต่สภาพการณ์ในปัจจุบันการเล่นเพลงปฏิพากย์ถือว่าเป็นการแสดงชนิดหนึ่งที่จะแสดงก็ต่อเมื่อมีผู้จัดหาและให้ค่าตอบแทน เพลงปฏิพากย์ที่พบว่านิยมแสดงในปัจจุบันในลักษณะของการแสดงเพื่อสาธิต ได้แก่

- 5.1 เพลงน้อย
- 5.2 เพลงอีแซว
- 5.3 เพลงเหย่ย
- 5.4 เพลงพวงมาลัย
- 5.5 ลำตัด
- 5.6 เพลงเรือ
- 5.7 เพลงเกี่ยวข้าว

การเล่น การแสดงดนตรี และการพักผ่อนหย่อนใจ เป็นกิจกรรมเพื่อการผ่อนคลาย หนี้อล้าจากการทำงาน และในขณะที่ทำงาน ซึ่งเป็นแนวคิดในการสร้างกิจกรรมที่ทำให้เกิด ความสนุกสนานเพลิดเพลินโดยการใช้ความคิดในการอาศัยธรรมชาติ และความสามารถในการ ดัดแปลงสิ่งต่าง ๆ อันเกิดจากธรรมชาติมาใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม และมีประสิทธิภาพ

(ดูรายละเอียดในภาคผนวก ง หน้า 211)

หมวดที่ 5 หมวดชีวิต ความเป็นอยู่ และวิทยาการ

ความรู้ในหมวดชีวิต ความเป็นอยู่ และวิทยาการ มีดังนี้

1. เครื่องมือเครื่องใช้

เครื่องมือเครื่องใช้เป็นภาคนำเอาวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ มาประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ซึ่งสามารถพบได้ 4 ประเภท ดังนี้

1.1 เครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพ ได้แก่ กระบุง เข่ง เสื่อรำแพน โขงโลง พ้อม ตะกร้อ กังหันลม ระหัดวิดน้ำ พะอง กระบอ กะโหลกน้ำตาล เต้าเคี้ยวตาล ลอบ ไซ อวน หมวก กอบ ขลุ่ย ปะหัง และตระกร้า

1.2 เครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือน ได้แก่ กระจาด ชะลอม ฟาชี พัด และกระซอน

1.3 เครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรม ได้แก่ กะหมัล

1.4 เครื่องมือเครื่องใช้ประจำตัวสัตว์ ได้แก่ กระดิ่งผูกคอวัว-ควาย

2. คหกรรมศาสตร์

คหกรรมศาสตร์ เป็นความรู้ที่เกี่ยวข้องกับอาหารที่ถูกหลักโภชนาการ เสื้อผ้า การแต่งกาย การดูแลบ้าน และการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ซึ่งที่สามารถพบได้ในเขตนี้นี้ คือ อาหาร สำหรับอาหารที่พบในเขตนี้นี้มีทั้งอาหารคาวและอาหารหวาน โดยมีชนิดของอาหารและวิธีการประกอบอาหารที่แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผลผลิตที่เกิดขึ้น จากธรรมชาติประกอบกับความสามารถของบุคคลในการดัดแปลงผลผลิตดังกล่าว

3. การสาธารณสุข

การสาธารณสุข เป็นการป้องกัน และการรักษาพยาบาลให้มนุษย์มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย และจิตใจ เพื่อที่จะอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข ได้แก่

สมุนไพร ปัจจุบันบทบาทของสมุนไพรต่อการรักษา และป้องกันโรค ร่วมกับยาแผนปัจจุบันเริ่มมีความสำคัญเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากพบว่าสารสมุนไพรสามารถรักษาโรค บางอย่างได้โดยไม่มีผลข้างเคียงต่อร่างกาย ซึ่งสมุนไพรที่นิยมใช้กันแพร่หลายในเขตนี้นี้ คือ ว่านหางจระเข้ เป็นต้น

4. ชีวประวัติ

เป็นประวัติของบุคคลสำคัญภายในท้องถิ่นในเขตจังหวัดกาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์ เพชรบุรี ราชบุรี สมุทรสงคราม และสุพรรณบุรี ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

4.1 ด้านกีฬาและนันทนาการ

กีฬาและนันทนาการ เป็นกิจกรรมที่มีกฎเกณฑ์และกติกาเป็นแนวทาง ในการประพฤติปฏิบัติโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อความสนุกสนาน เพลิดเพลิน และมีสุขภาพที่แข็งแรงสมบูรณ์ ทั้งร่างกายและจิตใจซึ่งมีบุคคลที่สำคัญ ได้แก่

4.1.1 นายอภิเดช ศิษย์หิรัญ บุคคลผู้มีความสามารถในด้านกา รชกมวยไทย จนได้รับฉายาว่า "จอมเตะแห่งบางนกแขวก" จังหวัดสมุทรสงคราม

4.1.2 นายชู คุณพันธ์ บุคคลที่ได้รับเกียรติยกย่องให้เป็นศิลปิน พิณบ้าน (สาขาเพลงพื้นบ้านภาคกลาง) จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพ จำกัด เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ.2535 จังหวัดกาญจนบุรี

4.1.3 นางทองเลื่อน คุณพันธ์ บุคคลผู้มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญในด้านการร้องเพลงพื้นบ้าน (เพลงปฏิพากย์) เช่น เพลงเหยียบ เพลงพวงมาลัย ฯลฯ จังหวัดกาญจนบุรี

4.1.4 พระครูศรัทธาสุนทร อดีตเจ้าอาวาสวัดขนอน อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ผู้ริเริ่มการจัดแสดงหนังใหญ่ จังหวัดราชบุรี

4.1.5 นายอ็อค มีสกุล บุคคลผู้ได้รับเกียรติยกย่องให้เป็นศิลปินพื้นบ้านสาขาเพลงพื้นบ้านภาคกลาง จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และศูนย์สังคีตศิลป์ ณ เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ.2525 จังหวัดกาญจนบุรี

4.1.6 นางเหม อินทร์สวาท ศิลปินพื้นบ้าน (สาขาเพลงพื้นบ้านภาคกลาง) ครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ.2525 จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพ จำกัด จังหวัดราชบุรี

4.1.7 นายละออ ทรงมีสิทธิ์ บุคคลผู้มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญในด้านการแสดงหนังใหญ่ จังหวัดราชบุรี

4.1.8 นายรวม พรหมบุรี บุคคลผู้มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญในด้านการบรรเลงดนตรีไทย (ระนาดเอก) จังหวัดราชบุรี

4.1.9 นายวงศ์ รวมสุข บุคคลผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขาการแสดงหุ่นกระบอก ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ปี พ.ศ.2529 จังหวัดสมุทรสงคราม

4.1.10 หลวงประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) บุคคลผู้มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญในการบรรเลงดนตรี และการแต่งเพลง จังหวัดสมุทรสงคราม

4.1.11 ครูเอื้อ สุนทรสนาน บุคคลผู้มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญในด้านการแต่งเพลง จังหวัดสมุทรสงคราม

4.1.12 ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ บุคคลผู้มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญในด้านการบรรเลงดนตรีไทย จังหวัดสมุทรสงคราม

4.1.13 ครูมนตรี ตราโมท ศิลปินแห่งชาติ สาขาดนตรีไทย ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ปี พ.ศ.2528 จังหวัดสุพรรณบุรี

4.1.14 นางบัวผัน จันทรศรี ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (เพลงพื้นบ้าน) ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ปี พ.ศ.2533 จังหวัดสุพรรณบุรี

4.1.15 นางเกลียว เสรีจกิจ (ขวัญจิต ศรีประจันต์) บุคคลผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขาศิลปะการแสดง (เพลงพื้นบ้าน) ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ปี พ.ศ.2532 จังหวัดสุพรรณบุรี

4.1.16 ครูสุเทพ โชคสกุล บุคคลผู้มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญในด้านการแต่งเพลง จนได้รับสมญานามว่า "ราชาเพลงประกอบการเรียน"

4.1.17 นายสุพล สมบัติเจริญ บุคคลผู้มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญในด้านการร้องเพลงลูกทุ่ง จนได้รับสมญานามว่า "ราชาเพลงลูกทุ่งเมืองไทย" จังหวัดสุพรรณบุรี

4.1.18 นายเมืองมนต์ สมบัติเจริญ บุคคลผู้มีความรู้ความสามารถ ในด้านการร้องเพลงลูกทุ่ง และเป็นศิษย์เอกของสุพล สมบัติเจริญ จังหวัดสุพรรณบุรี

4.1.19 นายก๊วน แก้วสุพรรณ บุคคลผู้มีความรู้ความสามารถ ในด้านการร้องเพลงลูกทุ่ง จังหวัดสุพรรณบุรี

4.1.20 นายไวพจน์ เพชรสุพรรณ บุคคลผู้มีความรู้ความสามารถ ในด้านการร้องเพลงลูกทุ่ง และการร้องเพลงพื้นบ้าน จังหวัดสุพรรณบุรี

4.1.21 นายস্যชัย สัญญา บุคคลผู้มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญในด้านการร้องเพลงลูกทุ่งจนได้รับสมญานามว่า "ราชาเพลงลูกทุ่ง" จังหวัดสุพรรณบุรี

4.1.22 นางพุ่มพวง ดวงจันทร์ บุคคลผู้มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญในด้านการร้องเพลงลูกทุ่ง จนได้รับสมญานามว่า "ราชินีเพลงลูกทุ่ง" จังหวัดสุพรรณบุรี

4.1.23 นายเสรี รุ่งสว่าง บุคคลผู้มีความรู้ความสามารถในด้านการร้องเพลงลูกทุ่ง จังหวัดสุพรรณบุรี

4.1.24 นายศรเพชร ศรสุพรรณ บุคคลผู้มีความรู้ความสามารถ ในด้านการร้องเพลงลูกทุ่ง จังหวัดสุพรรณบุรี

4.2 ด้านคหกรรมศาสตร์

การคหกรรมศาสตร์ เป็นความรู้เกี่ยวกับหลักโภชนา ความรู้เรื่องอาหาร ซึ่งมีบุคคลที่สำคัญ ได้แก่

4.2.1 นายจู่ แซ่ฮ้อง ผู้ริเริ่มและคิดค้นวิธีการผลิตวุ้นเส้นที่ทำจากถั่วเขียว และผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ในโรงงานวุ้นเส้นท่าเรือ จังหวัดกาญจนบุรี

4.2.2 นางสาวน อินพันทัง ผู้ริเริ่มการทำขนมหวานเชิงพาณิชย์ และเจ้าของร้านขนมหม้อแกงแม่สงวน โพธิ์พระ จังหวัดเพชรบุรี

4.2.3 นางบัว แซ่ตั้ง บุคคลผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขาคหกรรมศาสตร์ (ขนมสาเล่) ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ปี พ.ศ.2529 จังหวัดสุพรรณบุรี

4.2.4 นางเนิน ینگเจริญ บุคคลผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขาคหกรรมศาสตร์ (ขนมกง) ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ปี พ.ศ.2530 จังหวัดสุพรรณบุรี

4.3 ด้านการพัฒนาคูณภาพชีวิต

การพัฒนาคูณภาพชีวิต เป็นกิจกรรมเกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนสภาพการดำเนินชีวิต เพื่อพัฒนาคูณภาพชีวิตให้ดีขึ้น และเป็นกิจกรรมที่มีประโยชน์ต่อสังคมทั้งการพัฒนาทางด้านจิตใจของบุคคล และการสาธารณูปโภค ซึ่งมีบุคคลที่สำคัญ ได้แก่

4.3.1 พระอุดมสังวรเถร (หลวงพ่อดตมะ) เจ้าอาวาสวัดวังวิเวการาม พระสงฆ์ผู้มีบทบาทสำคัญในการจัดสร้างศาสนาสถาน และเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของพุทธศาสนิกชน ในจังหวัดกาญจนบุรี

4.3.2 พระวิสุทธีรังษี (เปลี่ยน อินทสโร) พระสงฆ์ผู้มีบทบาทสำคัญในการศึกษาพระธรรมวินัย และริเริ่มการก่อสร้างโรงเรียนทั้งแผนกปริยัติธรรมและสามัญ จังหวัดกาญจนบุรี

4.3.3 พระเทพปัญญาสุธี (ไพบูลย์ กตปญโญ) บุคคลผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขากการพัฒนาคูณภาพชีวิต ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ปี พ.ศ.2533 จังหวัดกาญจนบุรี

4.3.4 นายถวิล มาลาพรหม บุคคลสำคัญที่เริ่มผู้ริเริ่มการเลี้ยงปลาในนาข้าว และปลูกผักผลไม้บริเวณคันดินรอบนา จังหวัดกาญจนบุรี

4.3.5 นายบุญสม สิ้นคาพวงศ์ บุคคลสำคัญที่เริ่มผู้ริเริ่มกิจการเกี่ยวกับการเลี้ยงปลาในบริเวณร่องสวนผลไม้ จังหวัดกาญจนบุรี

4.3.6 หลวงพ่อเปี่ยม อดีตเจ้าอาวาสวัดเกาะหลัก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นผู้บัญญัติคตินิยมที่สำคัญเพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการดำรงชีวิตเป็นอย่างดี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

4.3.7 สมเด็จพระสังฆราช (แดงโม) พระสงฆ์ผู้มีบทบาทสำคัญในการศึกษาค้นคว้าพระธรรมวินัย และปฏิบัติตามกิจของสงฆ์อย่างเคร่งครัด อันเป็นตัวอย่างที่ดีแก่พระสงฆ์ และบุคคลทั่วไป จังหวัดเพชรบุรี

4.3.8 ขุนนิกรนารักษ์ บุคคลผู้มีบทบาทสำคัญในการสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ เช่น วัด โรงเรียน ฌาปนสถาน เป็นจำนวนมาก ในจังหวัดสมุทรสงคราม

4.3.9 จอมพลผืน ชูณหะวัณ นายทหารที่มีบทบาทสำคัญคนหนึ่งในการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นประชาธิปไตย ในปี พ.ศ.2475 และในช่วงบั้นปลายของชีวิตท่านได้สร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ เช่น โรงเรียน วัด เป็นจำนวนมาก ในจังหวัดสมุทรสงคราม

4.3.10 นางทับทิม จันบุญมี บุคคลผู้มีบทบาทสำคัญในการก่อสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ เช่น โรงเรียน ฌาปนสถาน พระอุโบสถ ฯลฯ จังหวัดสมุทรสงคราม

4.3.11 สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 17 พระสงฆ์ผู้มีบทบาทสำคัญในการศึกษาค้นคว้าพระธรรมวินัย และปฏิบัติตามกิจของสงฆ์อย่างเคร่งครัดอันเป็นตัวอย่างที่ดีแก่พระสงฆ์ และบุคคลทั่วไป จังหวัดสุพรรณบุรี

4.3.12 พระธรรมปิฎก (ประยุต ปยุตโต) เป็นบุคคลผู้มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญทางด้านวิชาการทางพระพุทธศาสนา จังหวัดสุพรรณบุรี

4.3.13 เจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม) เป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการบริหารราชการแผ่นดิน และการก่อสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ เช่น โรงพยาบาล จังหวัดสุพรรณบุรี

4.3.14 นายบรรหาร ศิลปอาชา บุคคลที่มีบทบาทสำคัญ
ในการก่อสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ เช่น สถานศึกษา ถนน วัด ฯลฯ จังหวัดสุพรรณบุรี

4.3.15 คุณหญิงแจ่มใส ศิลปอาชา บุคคลที่มีบทบาทสำคัญใน
การบำเพ็ญประโยชน์ในการพัฒนาท้องถิ่น ในจังหวัดสุพรรณบุรี

4.4 ด้านมนุษยศาสตร์

มนุษยศาสตร์ เป็นความรู้เกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม
ขนบธรรมเนียมประเพณี กฎหมาย การปกครอง ประวัติศาสตร์ วรรณคดี ภาษาศาสตร์ ศาสนา
และปรัชญา ซึ่งมีบุคคลที่สำคัญ ได้แก่

4.4.1 พลโทรวมศักดิ์ ไชยโกมินทร์ บุคคลที่มีบทบาทสำคัญ
ในการศึกษาค้นคว้าความรู้ทางด้านวัฒนธรรม และเหตุการณ์ที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ จนได้รับ
สมญานามว่า "นายพลนักประวัติศาสตร์" ซึ่งถือกำเนิดในจังหวัดกาญจนบุรี

4.4.2 นายนวรรตน์ พงษ์ไพบูลย์ บุคคลผู้มีความรู้ความสามารถ
และเชี่ยวชาญในการเขียนหนังสือสะท้อนสภาพสังคม จนได้รับรางวัลซีไรท์ ในปี พ.ศ.2523
ซึ่งถือกำเนิดในจังหวัดกาญจนบุรี

4.4.3 พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษมณ์) บุคคลผู้มีความรู้
ความสามารถในการเขียนหนังสือ และวารสารเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม จังหวัดเพชรบุรี

4.4.4 นายเทพ สุนทรสารทูล บุคคลผู้มีผลงานดีเด่นทางด้าน
วัฒนธรรม สาขามนุษยศาสตร์ (การส่งเสริมและพัฒนา) ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
ปี พ.ศ.2532 จังหวัดสมุทรสงคราม

4.4.5 นายมนัส โอภากุล บุคคลผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม
สาขามนุษยศาสตร์ ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ปี พ.ศ.2530 จังหวัดสุพรรณบุรี

4.5 ด้านศิลปะ และการช่างศิลปะ

ศิลปะ และการช่างศิลปะ เป็นความรู้เกี่ยวกับการช่างศิลปะ ทั้งใน
ส่วนที่เกี่ยวข้องกับทัศนศิลป์ ศิลปการแสดง และวรรณศิลป์ ซึ่งมีบุคคลที่สำคัญ ได้แก่

4.5.1 นางสาวจำเริญ พุทธประดับ ศิลปินแห่งชาติ
สาขาศิลปการแสดง (นาฏศิลป์-ละคร) ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
ปี พ.ศ.2531 จังหวัดเพชรบุรี

4.5.2 ศาสตราจารย์ไพฑูรย์ เมืองสมบูรณ์ ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (ประติมากรรม) ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ปี พ.ศ.2532 จังหวัดเพชรบุรี

4.5.3 นางเนือง แฝงสีคำ บุคคลผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขาการช่างฝีมือ (ช่างทอง) ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ปี พ.ศ.2525 จังหวัดเพชรบุรี

4.5.4 นายทองร่วง เอ็มโษษฐ์ บุคคลผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขาการช่างฝีมือ (ช่างทอง) ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ปี พ.ศ.2525 จังหวัดเพชรบุรี

4.5.5 ขรรค์อินทร์ บุคคลผู้มีความรู้ความสามารถและเชี่ยวชาญทางด้านจิตรกรรม จังหวัดเพชรบุรี

4.5.6 ศาสตราจารย์พูน เกษจำรัส ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (ภาพถ่าย) ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ปี พ.ศ.2525

4.5.7 นายหวน ตาลวันนา บุคคลผู้มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญทางด้านจิตรกรรม จังหวัดเพชรบุรี

4.5.8 พระอาจารย์เป้า บัญโญ พระสงฆ์ผู้มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญทางด้านจิตรกรรม จังหวัดเพชรบุรี

4.5.9 นายผิน อินฟ้า บุคคลผู้มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญทางการช่างปูนปั้น (ประติมากรรม) จังหวัดเพชรบุรี

4.5.10 นายเลิศ พ่วงพรเดช บุคคลผู้มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญทางด้านจิตรกรรม และประติมากรรม จังหวัดเพชรบุรี

4.5.11 ขุนศรีวิงยศ (จันทร์ เกิดแสงศรี) บุคคลผู้มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญในด้านการก่อสร้าง และการแกะสลักไม้ จังหวัดเพชรบุรี

4.5.12 นายซอน พวงมาลัย บุคคลผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขาศิลปะ (การช่างศิลปะและการช่างฝีมือ) จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ปี พ.ศ.2533 จังหวัดเพชรบุรี

4.5.13 หลวงพ่อฤทธิ เจ้าอาวาสวัดพลับพลาชัย จังหวัดเพชรบุรี พระสงฆ์ผู้มีความรู้ความสามารถทางด้านศิลปกรรมไทย และผู้ก่อสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ ในจังหวัดเพชรบุรี

4.5.14 นางซ็อน กำลังหาญ บุคคลผู้มีผลงานดีเด่นทางด้าน วัฒนธรรม สาขาการช่างฝีมือ (ผ้าตีนจก) ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ปี พ.ศ.2530 (ถึงแก่กรรม) จังหวัดราชบุรี

4.5.15 พระครูวิบูลวชิรสาร บุคคลผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขาศิลปะ ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ปี พ.ศ.2533 จังหวัดราชบุรี

4.5.16 นางสาวทองอยู่ กำลังหาญ บุคคลผู้มีผลงานดีเด่น ทางด้านวัฒนธรรม สาขาการช่างฝีมือ (ผ้าตีนจก) ปี พ.ศ.2534 จังหวัดราชบุรี

4.5.17 นายรัตนชัย โภษะบดี บุคคลผู้มีความรู้ความสามารถ และ เชี่ยวชาญในด้านการทำเครื่องทองเหลือง จังหวัดราชบุรี

4.5.18 นายวิรัตน์ ปินสุวรรณ บุคคลผู้มีผลงานดีเด่นทางด้าน วัฒนธรรม สาขาศิลปะ ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ปี พ.ศ.2533 จังหวัด สมุทรสงคราม

นอกจากนี้ยังมีบุคคลผู้มีความรู้ในสาขาต่าง ๆ อีกจำนวนมาก โดยเฉพาะในสาขา การพัฒนาคุณภาพชีวิต สาขาศิลปะ (การช่างศิลปะและการช่างฝีมือ) และสาขากีฬาและนันทนาการ

5. อาชีพ

เนื่องมาจากความหลากหลายทางสภาพภูมิศาสตร์ที่มีสภาพพื้นที่ที่แตกต่างกัน ออกไป ทั้งที่เป็นแม่น้ำ ทะเล ที่ราบลุ่มแม่น้ำ ที่ราบ และภูเขาจึงเกิดแนวความคิดในการ ประกอบอาชีพในลักษณะที่แตกต่างกันออกไป โดยที่ต้องอาศัยและพึ่งพาธรรมชาติ ซึ่งปรากฏว่า มีอาชีพที่สำคัญ ได้แก่

การเกษตรกรรม

5.1 การร่อนทอง ในเขตจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

5.2 การทำนาเกลือ ในเขตจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เพชรบุรี

และสมุทรสงคราม

5.3 การทำน้ำตาล ในเขตจังหวัดเพชรบุรี และสมุทรสงคราม

5.4 การทำการเกษตรแบบผสมผสาน หรือการทำการเกษตร
แบบเกื้อกูล ในเขตจังหวัดกาญจนบุรี

สภาพการดำเนินชีวิตที่จำเป็นต้องอาศัยและพึ่งพาธรรมชาติจึงต้องใช้สติปัญญา
อันชาญฉลาดในการคิดสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ทั้งที่เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ อาหาร ยา รักษาโรค
และการประกอบกิจกรรมเพื่อการประกอบอาชีพ โดยการอาศัยผลผลิตทางธรรมชาติ ทั้งนี้เพื่อ
ให้สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข

(ดูรายละเอียดในภาคผนวก ง หน้า 225)

1.6 แนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

ในปัจจุบันนี้จุดมุ่งหมายของการศึกษามีได้มุ่งเพียงแต่ให้คนมีความรู้ ความเข้าใจ
ในเนื้อหาวิชาที่กำหนดไว้ในหลักสูตร และเตรียมบุคคลเพื่อประกอบอาชีพในตลาดแรงงาน
เพียงเท่านั้น แต่เป็นการศึกษาเพื่อชีวิตที่มุ่งส่งเสริมคุณภาพของพลเมืองให้สามารถนำความรู้ที่ได้
ไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้อย่างเป็นสุข มีความรู้ ความเข้าใจ และเห็นคุณค่าในศิลป
วิทยาการ ขนบธรรมเนียมประเพณี ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม มีความรัก และผูกพันกับท้องถิ่น
ประกอบกับมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว ท้องถิ่น และประเทศชาติ

สภาพการศึกษาของไทยในปัจจุบันมุ่งเน้นการนำความรู้ เทคโนโลยี และวิทยาการ
สมัยใหม่ไปใช้ในการศึกษาจึงเป็นผลให้ต้องเผชิญกับปัญหาในด้านประสิทธิภาพ ในการจัดการศึกษา
ที่มีอย่างจำกัดจึงก่อให้เกิดอุปสรรคมากมาย ด้วยเหตุนี้แหล่งวิทยาการในท้องถิ่นจึงเป็นแหล่งรวม
ความเปลี่ยนแปลงที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่เหมาะสม และสอดคล้องกับการดำเนินชีวิต
ของนักเรียน ดังนั้น แหล่งวิทยาการในท้องถิ่นที่เป็นแหล่งความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
เป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่ควรนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการเรียนการสอนได้มากที่สุด

ทัศนีย์ ศุภเมธี (2532) ได้จำแนกประเภทของแหล่งวิทยาการในท้องถิ่น ออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. ทรัพยากรบุคคล ในแต่ละท้องถิ่นมักจะประกอบไปด้วยบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ ความถนัดพิเศษในด้านต่าง ๆ เช่น อาชีพ ศาสนา วัฒนธรรม การปกครอง สาธารณสุข ฯลฯ ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

1.1 วิทยาการในท้องถิ่น ได้แก่ ผู้มีถิ่นฐานบ้านเรือน และประกอบอาชีพ อยู่ในท้องถิ่นนั้น ๆ ได้แก่ ข้าราชการ พ่อค้า ช่างนา ชาวนา ชาวไร่ พระสงฆ์ เป็นต้น

1.2 วิทยาการผู้มาเยือน ได้แก่ บุคคลในท้องถิ่นอื่นที่มาเยือน หรือ เป็นแขกของชุมชนเป็นครั้งคราว ครูควรพิจารณาเชิญบุคคลเหล่านั้นมาเป็นวิทยาการให้ความรู้ แก่นักเรียนเป็นครั้งคราว เช่น คีษานิเทศพัฒนากร เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ฯลฯ

2. ทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ สิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ซึ่งครู สามารถนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการเรียนการสอนโดยทำให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจ มีทัศนคติที่ถูกต้อง และความซาบซึ้งในคุณค่าของสิ่งเหล่านั้น เช่น แม่น้ำ ลำคลอง ทะเล ป่าไม้ ภูเขา ดิน หิน แร่ น้ำตก ฟ้า และสัตว์ในท้องถิ่น

3. ทรัพยากรบุคคล หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่สังคมสร้างขึ้นมาไว้อย่างมี จุดประสงค์ เช่น เพื่อความรู้ความเข้าใจ ความสุข และความเพลิดเพลินซึ่งเป็นสิ่งที่เป็น ประโยชน์ต่อการเรียนการสอน และการอบรม ได้แก่

- 3.1 ห้องสมุด
- 3.2 พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น
- 3.3 วัด โบสถ์ และสุเหร่า
- 3.4 สมาคมต่าง ๆ
- 3.5 ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน
- 3.6 สถานประกอบการต่าง ๆ

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2526) ได้แบ่งประเภทของแหล่งวิทยาการในท้องถิ่น ออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. แหล่งวิทยาการภายในท้องถิ่นประเภทสถานที่ ได้แก่

1.1 ชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ ชุมชนที่อยู่แวดล้อมโรงเรียนเป็นแหล่งวิทยาการโดยตรงที่จะให้นักเรียนได้เรียนรู้แนวคิดต่าง ๆ ในวิชาสังคมศึกษาในส่วนที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ชีวิต ความเป็นอยู่ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ครูจึงถือว่าชุมชนเป็นแหล่งวิทยาการที่ดียิ่งขึ้น

1.2 หน่วยงาน โรงเรียน บริษัท ห้างร้าน เป็นแหล่งความรู้ที่ครูจะพานักเรียนไปเยี่ยมชมเพื่อหาความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ได้

1.3 พิพิธภัณฑ์

1.4 สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี

1.5 ศูนย์วัฒนธรรม บุชนิยสถานทางศาสนา

2. วิทยาการ แหล่งวิทยาการประเภทตัวบุคคล

นฤมล ต้นธสุเรศษฐ (2533) ได้จัดแหล่งวิทยาการประเภทบุคคลไว้ดังนี้

1. แหล่งวิทยาการในชุมชนประเภทบุคคลที่รับแต่งตั้งเป็นทางการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พัฒนาการ ฯลฯ

2. แหล่งวิทยาการในชุมชนประเภทบุคคลที่เป็นตามสถานะ และบทบาทในสังคม เช่น ครู ผู้นำทางศาสนา ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส ฯลฯ

3. แหล่งวิทยาการในชุมชนประเภทบุคคลที่เป็นโดยการอาชีพ เช่น ครู แพทย์ พยาบาล ตำรวจ ช่างฝีมือต่าง ๆ เกษตรกร ฯลฯ

4. แหล่งวิทยาการในชุมชนประเภทบุคคลที่เป็นโดยความสามารถเฉพาะตัว เช่น ศิลปิน ช่างฝีมือ ผู้รู้ ผู้ปฏิบัติที่เรียนรู้ ค้นคว้ามาหรือมีประสบการณ์ด้านต่าง ๆ

5. แหล่งวิทยาการในชุมชนประเภทบุคคลที่ถือเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน เช่น ผู้รู้หรือผู้อาวุโส ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน พระสงฆ์ หมอชาวบ้าน พ่อเพลง แม่เพลง นายหนัง ศิลปินพื้นบ้านด้านต่าง ๆ ทั้งหัตถกรรม จิตรกรรม ดนตรี และการละเล่น

สรุปได้ว่าการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นการใช้แหล่งวิทยาการภายในท้องถิ่นเป็นแนวทางที่สามารถพัฒนาคุณภาพทางการศึกษา และลดระดับความรุนแรงของปัญหาที่เกิดขึ้นได้

อย่างไรก็ตาม จึงจำเป็นต้องศึกษาพื้นฐานทางลักษณะ และวิธีการถ่ายทอดความรู้ของแต่ละบุคคล และสถาบันภายในท้องถิ่นเพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

วิชิต นันทสุวรรณ (2528) ได้แบ่งลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านไว้

3 ลักษณะ คือ

1. การถ่ายทอดประสบการณ์ระหว่างวัย ในแต่ละชุมชนจะมีบุคคลที่ต่างวัย อย่างน้อยที่สุด 4 วัย คือ วัยเด็ก วัยหนุ่มสาว วัยผู้ใหญ่ และวัยชรา ซึ่งคนแต่ละวัยจะมีความรู้ และประสบการณ์ที่ได้รับการสะสมไว้เป็นของตนเอง และขณะเดียวกันก็รับและถ่ายทอดความรู้ และประสบการณ์ให้แก่กัน
2. การเกี่ยวข้องและความสัมพันธ์กับสถาบันต่าง ๆ ภายในหมู่บ้าน ถึงแม้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านจะเกิดจากการสรุปประสบการณ์ของคน และสถาบันที่มีการสั่งสมถ่ายทอดความรู้ เกี่ยวกับภูมิปัญญานั้น คือ สถาบันครอบครัว และวัด นอกจากนั้นประเพณี พิธีกรรมมีส่วน เสริมสร้าง และช่วยทำให้ภูมิปัญญาชาวบ้านคงอยู่ทั้งสิ้น
3. การเรียนรู้เชิงประจักษ์ ภูมิปัญญานี้เกิดจากการรับรู้ ได้เห็น ได้เข้าใจ ได้สัมผัสการปฏิบัติ ได้ประสบการณ์จากการทำมาหากิน การบวชเรียน การเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ประสบการณ์เช่นนี้นำไปสู่การก่อให้เกิดภูมิปัญญาชาวบ้านในตัวของทุกคน โดยใช้สติปัญญาของตนสั่งสมความรู้ และประสบการณ์เพื่อการดำรงชีพตลอด และถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่ชนอีกรุ่นหนึ่ง ตลอดมาด้วยวิธีการที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น ทั้งทางตรง และทางอ้อม โดยอาศัยศรัทธาทางศาสนาความเชื่อถือผีต่าง ๆ รวมทั้งความเชื่อบรรพบุรุษเป็นพื้นฐานในการถ่ายทอดเรียนรู้สั่งสมต่อกันมาจากบรรพบุรุษในอดีตถึงลูกหลานในปัจจุบัน

สามารถ จันท์สุรย์ (2534) ได้แบ่งวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านออกเป็น

2 วิธี คือ

1. แบบเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น การเขียนใส่ใบลาน สมุดข่อย และหนังสือ
2. แบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษรทำได้หลายรูปแบบ คือ

2.1 โดยการบอกเล่าจากปากสู่ปาก เช่น การเทศนา การสั่งสอนของผู้ใหญ่แก่ผู้บ่าวสาว ในพิธีแต่งงาน การสั่งสอนวิชาชีพระหว่าง ๆ เป็นต้น

2.2 โดยผ่านพิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณี เช่น พิธีแห่เทียนพรรษา พิธีแห่บังไฟ พิธีบายศรีสู่ขวัญ พิธีผูกเสี่ยว เป็นต้น

2.3 โดยแฝงอยู่ในรูปของการบันเทิงต่าง ๆ ที่สอดแทรกถึงกระบวนการ และเนื้อหาซึ่งจะออกมาในรูปของคำร้อง บทร้อง การแสดงต่าง ๆ เช่น ลิเก ลำตัด โนรา หนังตะลุง ฯลฯ

การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จะถ่ายทอดโดยการสอดแทรกอยู่กับวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านอยู่ตลอดเวลา ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นคงอยู่ในชุมชนหรือท้องถิ่นมาจนถึงทุกวันนี้ จากแนวคิดดังกล่าวทำให้หน่วยงานทางการศึกษา และนักการศึกษาได้เสนอแนวทางในการจัดการเรียนการสอน ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534) ได้เสนอแนวทางในการนำภูมิปัญญาชาวบ้านนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนโดยได้กำหนดแนวทางให้โรงเรียนดำเนินกิจกรรม ดังนี้

1. สำรวจค้นคว้าแหล่งภูมิปัญญาชาวบ้าน และคัดเลือกส่วนที่สามารถนำมาใช้เป็นเนื้อหาจัดการเรียนการสอนหรือใช้ตัวบุคคลที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านมาเป็นวิทยากร
 2. ติดต่อวิทยากรเพื่อขอความสนับสนุน
 3. กำหนดแผนปฏิบัติงาน ปฏิทินการทำงาน ค่าตอบแทนที่จะให้แก่วิทยากรจัดทำข้อตกลงหรือระเบียบการปฏิบัติที่ชัดเจนร่วมกับวิทยากร
 4. จัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามข้อตกลงในข้อ 3 ใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านทั้งในรูปแบบการสอนในชั้นเรียน หรือส่งนักเรียนไปฝึกปฏิบัติงานกับปราชญ์ชาวบ้าน
 5. ติดตามสนับสนุนการดำเนินงาน และการประเมินผลการปฏิบัติงาน
 6. เผยแพร่ ประชาสัมพันธ์การปฏิบัติงานยกย่องเชิดชูเกียรติ
- ประกาศเกียรติคุณปราชญ์ชาวบ้านที่สนับสนุนโรงเรียนจนเกิดผลดี

รัตน์ะ บัวสนธิ (2533) ได้เสนอแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนไว้ ดังนี้

1. ครูเป็นผู้จัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยเป็นตัวแทนของปราชญ์ชาวบ้าน ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านที่ได้รับการกำหนดเป็นหลักสูตรท้องถิ่นแล้ว
2. ปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน รวมทั้งทำหน้าที่ประเมินผลการเรียนของนักเรียน โดยมีครูเป็นผู้ดูแลสนับสนุนอยู่วงนอกเท่านั้น ทั้งนี้ต้องพิจารณาเงื่อนไขความเหมาะสมในเรื่องของเวลา และความสะดวกของปราชญ์ชาวบ้านด้วย

สืบเนื่องมาจากสภาพสังคมในปัจจุบันเป็นสังคมที่มีการเผยแพร่ความรู้ ความคิดต่าง ๆ มากมาย มีการใช้เครื่องมือสื่อสารที่ทันสมัยทำให้การจัดการเรียนการสอน และการกำหนดแนวทางการศึกษาในระบบโรงเรียนอาจส่งผลให้ไม่เหมาะสมและสอดคล้อง กับสภาพการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคมยุคปัจจุบันได้มากนัก ดังนั้น จึงควรส่งเสริม และพัฒนา การจัดการศึกษาเพื่อการเรียนการสอนนอกระบบโรงเรียน เพราะการเรียนการสอนในลักษณะ ดังกล่าวเป็นการจัดการศึกษาตลอดชีวิตด้วย

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2534) ได้กำหนดนโยบายในการนำ ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการศึกษานอกโรงเรียน ตามนโยบายในแผนพัฒนาการศึกษา นอกโรงเรียน ฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535 - 2537) ดังนี้

นโยบายการศึกษาพื้นฐานและการศึกษาต่อเนื่อง

มุ่งให้ประชาชนนอกระบบโรงเรียนได้รับการศึกษาพื้นฐานและต่อเนื่องเพื่อเป็น พื้นฐานในการแสวงหาความรู้ การดำรงชีวิต และการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยกำหนด มาตรการส่งเสริมให้มีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อใช้ในการจัดการศึกษาให้เหมาะสมกับสภาพ ของท้องถิ่น

นโยบายการศึกษาเพื่อบริการข่าวสารข้อมูล

มุ่งจัดบริการข่าวสารข้อมูลให้ทั่วถึงและมีประสิทธิภาพโดยกำหนดมาตรการ

ให้มีการวิเคราะห์สภาพชุมชน และความต้องการของกลุ่มเป้าหมายให้ชุมชนและ เอกชนมีส่วน
รับผิดชอบในการบริการ และเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลของท้องถิ่น

นโยบายเครื่องข่ายการเรียนรู้

มุ่งจัดระบบเครื่องข่ายการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดกระบวนการศึกษาตลอดชีวิต
และมีมาตรการที่จะใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และส่งเสริมให้ชุมชนมีบทบาทในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

นโยบายการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ

มุ่งจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพให้ประชาชนมีความรู้ความสามารถที่จะตัดสินใจ
เลือกช่องทางการประกอบอาชีพที่เหมาะสม โดยกำหนดมาตรการให้คำนึงถึงสภาพปัญหา
ความต้องการ และโอกาสในการทำงานที่ต่างกันของประชาชนในพื้นที่ และให้มีการประสาน
ความร่วมมือในการจัดการศึกษาวิชาชีพระหว่างองค์กรของรัฐและ เอกชน สถานประกอบการ
ชุมชน และแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น

นโยบายการศึกษาเพื่อส่งเสริมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

มุ่งประยุกต์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ และ เทคโนโลยีควบคู่ไปกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
ได้อย่างเหมาะสมกับการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพโดยมีมาตรการให้มีการนำ
ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาให้เข้ากับความรู้ทางวิทยาศาสตร์ และ เทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อให้เกิดวิธีการ
แนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิต

นโยบายดังกล่าวข้างต้น เป็นแนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ใน งานการ
ศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อให้การจัดการศึกษาในลักษณะดังกล่าวดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ
สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น และสามารถนำมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนในระบบ
โรงเรียนได้ดียิ่งขึ้น

ชลทิพย์ เอี่ยมสำอางค์ และวิศนี ศีลตระกูล (2533) ได้เสนอแนวทาง
การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการศึกษานอกระบบโรงเรียน ดังนี้

1. นำไปเป็นองค์ประกอบของหลักสูตร การจัดการศึกษาหรือจัดการเรียนรู้
ในเรื่องชุมชนหากเราศึกษาค้นคว้า เรื่องของภูมิปัญญาชาวบ้าน และนำไปเป็นองค์ประกอบของ

หลักสูตรการเรียนการสอน สามารถช่วยให้ชาวบ้านได้เรียนรู้ในสิ่งที่มีความหมาย มีความสัมพันธ์กับท้องถิ่นมากขึ้นเมื่อเรียนแล้วนำไปใช้ประโยชน์กับชีวิตจริง

2. เชิญผู้อาวุโสหรือปราชญ์ชาวบ้านผู้ทรงภูมิปัญญาในด้านต่าง ๆ มาเป็นวิทยากรเพื่อถ่ายทอดความรู้ และประสบการณ์แก่ชนรุ่นหลังหรือผู้สนใจ ความรู้และประสบการณ์เหล่านั้นควรมีการบันทึกไว้ด้วยสื่อต่าง ๆ เพื่ออนุรักษ์ของดีที่มีอยู่ และสามารถเผยแพร่ในแนวกว้างต่อไป

3. นำไปใช้เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่น ปัญหาที่เกิดจากการอยู่ร่วมกัน ปัญหาในด้านสุขภาพอนามัย การรักษาพยาบาล ปัญหาด้านอาชีพ และการผลิตหรือปัญหาอันเกิดจากการขาดความสมดุลในธรรมชาติเนื่องจากสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย เนื้อหาภูมิปัญญาชาวบ้านครอบคลุมสาระต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิต คือ สามารถนำมาใช้ในการแก้ปัญหาได้

4. นำไปใช้เพื่อกำหนดนโยบาย และแผนพัฒนาต่าง ๆ เช่น กระทรวงสาธารณสุขกำหนดนโยบายที่จะประยุกต์ใช้แพทย์แผนโบราณในงานสาธารณสุขมูลฐาน เรื่องสมุนไพร และหมอด่าแยกกำลังได้รับการส่งเสริมและฟื้นฟู

จากแนวคิดดังกล่าว จึงจำเป็นต้องมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้ นักเรียนสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้เป็นแนวทางในการดำรงชีวิตอยู่ในท้องถิ่นของตนได้อย่างเป็นสุข ดังนั้นจึงได้มีผู้เสนอแนะการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ดังนี้

วิจิตร ลินสิริ (2521) ได้สรุปกิจกรรมการเรียนการสอนที่ครูผู้สอนพึงใช้ในการ การศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ดังนี้

1. การออกไปรวบรวมข้อมูล หลักฐาน และวัสดุสิ่งของต่าง ๆ
2. การจัดกลุ่มพิจารณาวิเคราะห์ข้อมูลหลักฐาน
3. การอ่านตำรา และหนังสือประกอบหลายชนิด
4. การเปิดตำราอ่าน และเรียนโดยอาศัยการแนะนำของครู
5. การซักถามปัญหา
6. คูภาพยนตร์ ฟิล์มสตริป ภาพ รวมทั้งการวิจารณ์
7. การอ่าน การใช้ การวิเคราะห์ และการทำแผนที่ แผนที่ แผนที่ ภูมิ กราฟ

8. การรายงานของผู้เรียน
9. การสำรวจ สัมภาษณ์ การจุดค้น การฝึกภาคสนาม
10. การอภิปราย และ โต้วาทิ
11. เชิญวิทยากรมาพูดและสัมภาษณ์
12. การสาธิตดนตรี ละคร และการแสดงบทบาทต่าง ๆ
13. การจัดทัศนศึกษา พิพิธภัณฑ
14. รวบรวมข่าวหนังสือพิมพ์ วารสาร เอกสาร รูปภาพ
15. การสร้างสถานการณ์จำลอง การแก้ปัญหา
16. การจัดนิทรรศการ ผลงาน สิ่งของ
17. การเข้าร่วมกิจกรรมสังคม วัฒนธรรมของประชาชนในท้องถิ่น

อาร์ เบียร์รี และมาร์ค ซี ชุก (R.Beery and Mark C.Schug:1984)

กล่าวถึงกิจกรรมการศึกษาท้องถิ่นชุมชนว่าจะต้องเป็นกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนมีโอกาสได้ลงมือในสภาพแวดล้อมจริง เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ตรง ได้แก่

1. การศึกษานอกสถานที่
2. การสัมภาษณ์บุคคลในท้องถิ่น
3. การเชิญบุคคลในท้องถิ่นมาเป็นวิทยากร

จากการศึกษาแนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอน จะเห็นได้ชัดเจนว่าเป็นการมุ่งเน้นให้มีการนำแหล่งความรู้ที่เรียกว่า "แหล่งวิทยาการในท้องถิ่น" มาใช้ในการเรียนการสอนเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพื่อที่จะสามารถจัดการศึกษาได้สอดคล้องกับสภาพการดำเนินชีวิตภายในท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สำหรับการวัดและประเมินผลการเรียนการสอนเป็นขั้นตอนการจัดการเรียนการสอนที่สำคัญอีกขั้นตอนหนึ่งเพื่อช่วยให้นักเรียน และครูผู้สอนได้ทราบถึงผลการเรียนการสอนตามที่ได้กำหนดไว้ และนำไปใช้เป็นแนวทางพัฒนาการวัดและประเมินผลการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

จารึก บุญไชย(2529) ได้ศึกษาวิธีการวัดและประเมินผลวิชา

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จากความคิดเห็นของนักศึกษาในสหวิทยาลัยศรีอยุธยาพบว่าควรใช้วิธีการ ดังนี้

1. สังเกต และบันทึกพฤติกรรมขณะจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
2. พิจารณาคูณค่าของผลงานด้านต่าง ๆ ที่มอบหมายให้ปฏิบัติ
3. การทำข้อทดสอบเฉพาะแบบปรนัย
4. การทำข้อทดสอบทั้งที่เป็นแบบปรนัยและอัตนัย
5. การทำข้อทดสอบ และพิจารณาคูณค่าของผลงานที่ได้ปฏิบัติร่วมกัน

สรุปได้ว่า แนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ดังกล่าวข้างต้นเป็นแนวทางในการพัฒนาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอนได้เป็นอย่างดีทั้งในส่วนของการศึกษาแนวทางการเตรียมการสอน การจัดการเรียนการสอน และการวัดและประเมินผล จากแนวทางดังกล่าวผู้วิจัยจึงได้มุ่งศึกษาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอนสังคมศึกษาในด้านต่อไปนี้

1. ด้านการเตรียมการสอน
2. ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
3. ด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร
4. ด้านการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บุพา ทรัพย์อุไรรัตน์ (2536) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในงานการศึกษาในระบบโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและรวบรวมรายชื่อลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้านและการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในงานการศึกษาในระบบโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กลุ่มตัวอย่างได้แก่ ผู้บริหาร 41 คน ผู้ปฏิบัติงาน 128 คน

ในศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง แบบศึกษาเอกสาร แบบสำรวจข้อมูลพื้นฐาน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการหาค่าร้อยละ และวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า

1. สามารถรวบรวมรายชื่อ และลักษณะภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และจัดแบ่งตามประเภทที่กำหนดไว้ในการวิจัยครั้งนี้ได้ 8 ประเภท คือ ด้านคติความเชื่อ ด้านวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ด้านเกษตรพื้นฐาน ด้านสวัสดิการชุมชน ด้านการรักษาพื้นบ้าน ด้านเทคโนโลยีพื้นบ้าน ด้านศิลปพื้นบ้าน ด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน สำหรับด้านสิ่งแวดล้อมไม่สามารถจัดประเภทได้อย่างชัดเจน
2. การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดกิจกรรม พบว่านำมาใช้ในกิจกรรมการศึกษาด้านความรู้พื้นฐาน ด้านทักษะอาชีพ ด้านการบริการข่าวสารข้อมูลในระดับปานกลาง สำหรับประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้านที่นำมาใช้มากที่สุด คือ ด้านวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น และปัญหาที่พบในการปฏิบัติงาน คือ ผู้ปฏิบัติงานขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการพัฒนาหลักสูตรและการจัดกิจกรรม
3. การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการเป็นวิทยากร พบว่า นำมาใช้ในกิจกรรมการศึกษาด้านทักษะอาชีพมากที่สุด สำหรับประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้านที่นำมาใช้มากที่สุด คือ ด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน และปัญหาที่พบในการปฏิบัติงาน คือ ภูมิปัญญาชาวบ้านไม่มีทักษะในการถ่ายทอดความรู้ทำให้การเรียนการสอนไม่บรรลุวัตถุประสงค์
4. การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้เป็นสื่อเพื่อการศึกษา พบว่า นำมาใช้ในกิจกรรมการศึกษาด้านความรู้พื้นฐาน ด้านทักษะอาชีพ ด้านการบริการข่าวสารข้อมูลในระดับปานกลาง สำหรับประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้านที่นำมาใช้มากที่สุด คือ ด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน และปัญหาที่พบในการปฏิบัติงาน คือ ภูมิปัญญาชาวบ้านบางประเภทไม่เหมาะสมที่จะนำมาใช้ในการเป็นสื่อเพื่อการศึกษา

อังกูล สมคะเนย์ (2535) ได้ทำการศึกษาเรื่องสภาพ และปัญหาการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดคณะกรรมการการประถมศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพ และปัญหาการนำ

ภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดคณะกรรมการ
 การประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ชนิดมี
 โครงสร้าง และศึกษาจากเอกสาร กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ศึกษานิเทศก์ ผู้บริหารโรงเรียน
 ครูวิชาการโรงเรียน ผลการวิจัยพบว่า ศึกษานิเทศก์ ผู้บริหารโรงเรียน ครูวิชาการโรงเรียน
 ส่วนใหญ่เห็นด้วย และได้นำภูมิปัญญาชาวบ้านเกี่ยวกับการประกอบอาชีพของท้องถิ่นมาใช้ในการ
 การพัฒนาหลักสูตรในลักษณะการปรับกิจกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมเสริม ด้วยวิธีการเชิญ
 เจ้าของภูมิปัญญาที่เป็นช่างฝีมือหรือช่างเทคนิคชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร สำหรับปัญหาใน
 การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรนั้น ศึกษานิเทศก์ ผู้บริหารโรงเรียน ครูวิชาการ
 มีปัญหาเกี่ยวกับด้านงบประมาณสนับสนุนไม่เพียงพอ ไม่ได้รับการสนับสนุนด้านนโยบาย และ
 การนิเทศก์ติดตามผล ตลอดจนไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน และการพัฒนา
 หลักสูตร

จากการศึกษาเอกสาร พบว่างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือ
 ภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการศึกษานั้น ได้มีผู้วิจัยเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการ
 การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการพัฒนาหลักสูตรในโรงเรียนประถมศึกษาเพียงเท่านั้น ดังนั้น
 จึงจำเป็นต้องมีการศึกษา ค้นคว้า และวิจัยในเรื่องดังกล่าวให้เพิ่มมากขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทาง
 พัฒนาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอนให้กับนักเรียนได้มีประสิทธิภาพมากขึ้น